
Załącznik
do Uchwały Nr XIII.146.2020
Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska
z dnia 5 lutego 2020 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY DĄBROWA CHEŁMIŃSKA NA LATA 2020 - 2023

Ochrona Zabytków KRESY
www.ochronazabytkow.pl

PAŹDZIERNIK 2019

1. WSTĘP -----	2
1.1. Położenie Gminy Dąbrowa Chełmińska-----	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI -----	5
2.2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce-----	6
2.3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego-----	12
2.4. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu-----	16
2.5. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy-----	24
3. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY DĄBROWA CHEŁMIŃSKA -----	48
3.1. Zarys historii obszaru gminy-----	48
3.2. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy-----	49
3.3. Zabytki archeologiczne-----	55
3.4. Zabytki z terenu Gminy Dąbrowa Chełmińska objęte ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków-----	56
3.5. Gminna ewidencja zabytków Gminy Dąbrowa Chełmińska-----	58
4. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ -----	58
4.1. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia-----	62
5. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE, PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI -----	65
6. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI -----	72
7. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI -----	73
8. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI -----	74
8.1. Dotacje-----	74

8.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego-----	77
8.3. Środki europejskie-----	82
9. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW-----	85
10. ANEKSY-----	87
10.1. ANEKS NR 1 Gminna ewidencja zabytków Gminy Dąbrowa Chełmińska - Zabytki Nieruchome -----	87
10.2. ANEKS NR 2 Gminna ewidencja zabytków Gminy Dąbrowa Chełmińska – Stanowiska archeologiczne-----	100

1. WSTĘP

Dziedzictwo kulturowe, to dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń jak i naszych czasów. Do dziedzictwa kulturowego oprócz dziedzictwa archeologicznego, architektonicznego i dziedzictwa sztuki zaliczamy także przejawy życia takie jak np. formy gospodarowania, przejawy rozwoju społeczności i inne elementy stanowiące o naszej kulturze.

Świadomość potrzeby ratowania i ochrony zabytków jest coraz powszechniejsza wśród mieszkańców. Dbanie o należyty stan i atrakcyjny wygląd zabytków jest naszym obywatelskim obowiązkiem. Rewitalizacja poszczególnych obiektów, jak również całych zespołów zabudowy jest szansą na ich uratowanie. W takich przedsięwzięciach pomagać ma, wynikający ze społecznej potrzeby, gminny program opieki nad zabytkami, przewidziany przez ustawę o ochronie i opiece nad zabytkami. Jest także czynnikiem w upowszechnianiu wiedzy i pomaganiu właścicielom zabytków w dbaniu o dobrą kondycję substancji zabytkowej. Aby gmina stała się piękna dla mieszkańców i atrakcyjna dla turystów trzeba zadbać o lokalne zabytki.

Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska na lata 2020-2023 kontynuuje starania samorządu o systematyczne i perspektywiczne prowadzenie działań z obszaru ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym gminy wyrażone w poprzedniej wersji niniejszego dokumentu obowiązującego w latach 2015-2018.

Uprzednio obowiązujący Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska na lata 2015-2018 został przyjęty uchwałą Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska uchwałą nr V.30.2015 z dnia 26 lutego 2015 r. i ogłoszony w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko – Pomorskiego dnia 23 marca 2015 r. pod pozycją 868. Wykonanie

uchwały powierzono Wójtowi Gminy Dąbrowa Chełmińska. Realizowany na przestrzeni czterech minionych lat przez poszczególne wydziały Urzędu Gminy w Dąbrowie Chełmińskiej – sprawdził się jako dokument wyznaczający cele i kierunki zadań dotyczących istniejących na terenie gminy obiektów zabytkowych.

Aktualnie opracowany Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska na lata 2020-2023 – bazując w znacznej mierze na doświadczeniach wynikających z realizacji uprzednich tego typu dokumentów – w części modyfikuje i jednocześnie wyznacza nowe cele przy jego realizacji po pozytywnym zaopiniowaniu przez Kujawsko – Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i właściwym przyjęciu w drodze uchwały Rady Gminy Dąbrowa Chełmińskiej.

Dokument ten zawiera aktualizację wszelkich zaistniałych na przestrzeni minionych czterech lat zmian w obowiązującym prawie dotyczącym zagadnień związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, a także wprowadza zmiany w stosunku do istniejącego stanu zabytków zlokalizowanych na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie. Nie stanowi aktu prawa miejscowego, lecz jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program opieki nad zabytkami stanowi podwalinę współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

1.1. Położenie Gminy Dąbrowa Chełmińska

Gmina Dąbrowa Chełmińska położona jest w środkowej części województwa kujawsko-pomorskiego i razem z siedmioma innymi gminami wchodzi w skład powiatu bydgoskiego. Jako jedyna z nich usytuowana jest na prawym brzegu Wisły. Sąsiaduje z gminami: Unisław, Zławieś Wielka, Bydgoszcz i Dobrcz. Siedzibą władz administracyjnych oraz zarazem głównym centrum usługowym jest Dąbrowa Chełmińska. Mniejszą rolę odgrywają miejscowości Czarze oraz Ostromecko, które pełnią rolę kulturalnego i rekreacyjnego centrum gminy, a następnie Wałdowo Królewskie, Gzin oraz Nowy Dwór. Na gminę składa się 15 sołectw (Bolumin, Borki, Czarze, Czemplewo, Dąbrowa Chełmińska, Gzin, Janowo, Mozgowina, Nowy Dwór, Ostromecko, Otowice, Rafa, Reptowo, Strzyżawa, Wałdowo Królewskie), a jej powierzchnia wynosi ok. 125 kilometrów kwadratowych.

Gmina ma charakter typowo rolniczy, dominują grunty orne 40% oraz lasy 47%. Struktura zabudowy jest bardzo zróżnicowana, bez wyraźnego stylu spajającego gminę. Poza największymi ośrodkami dominuje zabudowa zagrodowa. W ostatnich latach nastąpił duży wzrost zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, co związane jest z bliskim sąsiedztwem Bydgoszczy. Gminę zamieszkuje 8281 mieszkańców (stan na 31.12.2019 r.), z czego 49,8% stanowią kobiety, a gęstość zaludnienia wynosi 66 osób na kilometr kwadratowy.

Pod względem przyrodniczym gmina Dąbrowa Chełmińska położona jest na trzech znacznie różniących się od siebie mezoregionach fizyczno-geograficznych - wysoczyzna morenowa płaska, dolina Wisły oraz terasy Kotliny Toruńskiej, co czyni ten teren jednym z ciekawszych w województwie. Blisko połowa powierzchni znajduje się w granicach Zespołu Parków Krajobrazowych nad Dolną Wisłą.

Głównym elementem sieci hydrologicznej jest Wisła, do której uchodzą liczne mniejsze ciek wodne i rowy melioracyjne zlokalizowane głównie w północnej części gminy. Rzeka Wisła stanowi również naturalną zachodnią granicę gminy, a jej brzeg częściowo uregulowany, zachował w większości swój naturalny charakter z licznymi starorzeczami oraz cennymi zbiorowiskami łągowymi i wierzbowo-topolowymi. Na terenie gminy znajdują się również jeziora. Największymi pod względem powierzchni są jeziora Skrzyńka i Bałtyk, a następnie Czarże, Duża Reptówka, Ostromeckie i Wielka Łacha.

Ponad $\frac{3}{4}$ powierzchni gminy objęta jest ochroną. Na jej terenie znajdują się zróżnicowane formy ochrony przyrody: cztery rezerwaty przyrody, parki krajobrazowe, obszary Natura 2000, liczne użytki ekologiczne o łącznej powierzchni 109,32 ha oraz 24 pomniki przyrody (pojedyncze drzewa 9 sztuk oraz 15 grup drzew), z której większość znajduje się w Ostromecku, głównie w parku pałacowym, w lesie w Boluminie oraz w Małej Kępie.

Najważniejszym szlakiem komunikacyjnym w gminie jest droga krajowa DK80 Bydgoszcz Pawłówek - Toruń Lubicz łącząca drogę krajową DK10 z autostradą A1. Poza nią istotną rolę odgrywają 3 drogi wojewódzkie DW549 Strzyżawa - Fordon rzeka Wisła, DW551 Strzyżawa - Wąbrzeźno i DW578 Ostromecko - Stacja kolejowa, 7 dróg powiatowych oraz sieć 47 dróg gminnych. Przez teren gminy przebiega również linia kolejowa nr 209 łącząca Bydgoszcz z Kowalewem Pomorskim oraz szlaki turystyczne i rowerowe, wśród nich szlak żółty pieszy "Rezerwatów Chełmińskich" o charakterze przyrodniczym, szlak czarny pieszy, zielony szlak rowerowy Bydgoskiego Towarzystwa Cyklistów, czarny szlak rowerowy Doliny Dolnej Wisły, niebieski szlak rowerowy Przyjaźni z Bydgoszczy do Torunia oraz Wiślana Trasa Rowerowa.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, 2245, z 2019 r. poz. 730.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorzady wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Dla realizacji wskazanych celów program określa zasady dotyczące finansowania i inicjowania działań ochronnych w stosunku do środowiska kulturowego, w skład którego wchodzi obiekty zabytkowe oraz tereny archeologiczne na obszarze Gminy Dąbrowa Chełmińska. Jednocześnie nakłada następujące obowiązki i uprawnienia:

1. uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19);

2. uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20);
3. prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4);
4. przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2);
5. sporządzania przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1);
6. obowiązek przyjęcia przez radę gminy gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 3);
7. sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5);

2.2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochronę dziedzictwa kulturowego oraz opiekę nad zabytkami w Polsce reguluje Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, która nakłada na państwo i obywateli obowiązek ochrony zabytków, co zostało zawarte w:

- art. 5 Konstytucji RP, określającym dziedzictwo narodowe jako wartość strzeżoną przez państwo polskie;
- art. 6 ust. 1 Konstytucji RP mówiącym, że Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju;
- art. 85 Konstytucji RP stanowiącym, że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie.

W świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami opieka sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza i polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku;

2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3. zabezpieczenia zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. Bez względu na stan zachowania ochronie podlegają:

1. zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
2. zabytki ruchome będące, w szczególności:
  - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 i 908 oraz z 2013 r. poz. 829),
  - f) instrumentami muzycznymi,

- g) wytworami sztuki ludowej i rękodziełami oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
3. zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6 ust. 2).

Ustawa określa także sposób i formy ochrony zabytków, którymi są:

- 1. wpis do rejestru zabytków,
  - 1a. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2. uznanie za Pomnik Historii,
- 3. utworzenie parku kulturowego,
- 4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 16 ustawy:

- 1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
  - 1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.
- 2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.
- 3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.

4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.
5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.
6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 18:

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji [...] strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
2. W [...] planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
  - 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
  - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
  - 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W myśl art. 19:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:
  - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
  - 3) parków kulturowych.
- 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:
  - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
  - 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
  - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20 stanowi, że projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

W art. 21 zapisano, że ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Według art. 22 ust. 4 wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy m.in.:

- sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (Art. 87);
- sporządzenie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, opracowanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 sierpnia 2004 roku.

W art. 81 wskazano możliwość uzyskania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ale także przy zabytkach ujętych w gminnej ewidencji zabytków:

1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ

stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Szczegółowo określono obowiązki gminy w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których gmina jest właścicielem lub posiadaczem. Są one zawarte w art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72 ww. ustawy.

Wzmiankowany wyżej art. 87 ustawy określa obowiązek gminy dotyczący sporządzenia i uchwalenia gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program powinien być opracowany na okres 4 lat;
- program służy celom określonym w ustawie (wymienionym w rozdz. 2 niniejszego opracowania);
- program ogłoszony jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym;
- z realizacji programu wójt, burmistrz, prezydent miasta sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

Ustawa o samorządzie gminnym określa zadania własne gminy. Należą do nich zadania obejmujące m.in. następujące kwestie:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych mostów, dróg, ulic, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy.

Przy sporządzaniu programu wzięto pod uwagę również następujące akty prawne:

- ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz.U. z 2018 r. poz. 1945.);
- ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U z 2019 r. poz. 1186);

- ustawę z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U z 2019 r. poz.1396);
- ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018 r. poz.1614 z późn. zm.);
- ustawę z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2018 r. poz.2204 z późn. zm.);
- ustawę z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2018 poz. 1983 z późn. zm.);
- ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U z 2019 r. poz.688).

2.3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Rządowymi dokumentami tworzącymi ramę do mecenatu oraz nowoczesnej polityki względem materialnej poprawy stanu zabytków są:

I. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 oraz jej uzupełnienie na lata 2004-2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Rząd RP 21 września 2004 r. Zakres Strategii został podporządkowany głównie regionom, jako podstawowym jednostkom podziału terytorialnego. Metodologia dokumentów strategicznych wchodzących w skład Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013 zobowiązuje Ministra Kultury do wydłużenia horyzontu czasowego Strategii Rozwoju Kultury do 2020 roku. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, bazując na przyjętej przez Radę Ministrów 21 września Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, rozszerza jej zakres do roku 2020.

Przyjęte dokumenty wyznaczają cel strategiczny oraz cele cząstkowe dla strategii rozwoju kultury w regionach. Celem strategicznym jest zrównoważony rozwój i wspieranie kultury w regionach. Natomiast cele cząstkowe stanowią między innymi:

- wzrost efektywności zarządzania strefą kultury,
- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury,

- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- wzrost udziału kultury w PKB,
- modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury,
- wzrost uczestnictwa w kulturze,
- rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych,
- efektywna promocja twórczości,
- promocja polskiej kultury za granicą,
- ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fotografia).

Cele cząstkowe realizowane będą w ramach pięciu obszarów priorytetowych:

- Czytelnictwo i sektor książki NPK Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki
- Dziedzictwo kulturowe NPK Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego
- Instytucje artystyczne i promocja twórczości NPK Rozwój instytucji artystycznych
- Szkolnictwo artystyczne i promocja młodych twórców - NPK Wspierania debiutów i rozwoju szkół artystycznych
- Sztuka współczesna NPK Znaki Czasu

II. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2020-2023

Celem głównym Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest: *Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami.*

Jest on wdrażany przez trzy cele szczegółowe oraz poprzez odpowiednie kierunki działania:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego
  - Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
    - Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu

- planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
- Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
  - Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
  - Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami
- Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym
    - Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich
    - Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich
    - Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego
    - Powołanie Centrum Architektury Drewnianej
  - Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
    - Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
      - Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy)
    - Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego
      - Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje
  - Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego
    - Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości
      - Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami

- Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami
  - Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego

III. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030 r.

Uchwałą nr 239/2011 z dnia 13 grudnia 2011 r. Rada Ministrów określiła koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030 roku, która będzie realizowana poprzez realizację celów szczegółowych:

- Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności
- Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów
- Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej
- Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski
- Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa
- Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

2.4. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Dąbrowa Chełmińska wykazuje zgodność, zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

I. Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020 roku (załącznik do uchwały nr XLI/693/13 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 października 2013 r.)

Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego na podstawie przepisów ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym zobowiązany jest do uchwalenia strategii rozwoju województwa. Aktualnie obowiązująca na terenie województwa kujawsko-pomorskiego Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020 r., która określa kierunki, cele i uwarunkowania rozwoju województwa. Wytyczne ze Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020 r. stanowią podstawę konstrukcji planu zagospodarowania przestrzennego, dzięki czemu stają się one czynnikiem determinującym również zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego i przyrodniczego.

Misja województwa w Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020 r. została określona słowami: Kujawsko-Pomorskie - człowiek, rodzina, społeczeństwo.

Strategia wyznaczyła w tym celu cztery priorytety będące najważniejszą i najpilniejszą do realizacji "potrzebą rozwojową" województwa:

1. Konkurencyjna gospodarka
2. Modernizacja przestrzeni wsi i miast
3. Silna metropolia
4. Nowoczesne społeczeństwo

Określono również osiem celów strategicznych, realizujących potrzeby zidentyfikowane w ramach priorytetów rozwoju:

1. Gospodarka i miejsca pracy
2. Dostępność i spójność
3. Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi

4. Innowacyjność
5. Nowoczesny sektor rolno-spożywczy
6. Bezpieczeństwo
7. Sprawne zarządzanie
8. Tożsamość i dziedzictwo

Ponadto w treści Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020 r. określony został program strategiczny “Spójność” będący jednym z trzech pakietów programów strategicznych niezbędnych do wdrożenia dla osiągnięcia celów Strategii. W ramach programu strategicznego określono zagadnienia, które powinny zostać objęte programem opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego:

- zachowanie dziedzictwa materialnego
- zachowanie dziedzictwa niematerialnego
- kultywowanie tradycji regionalnych
- wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego
- określenie warunków wykorzystania obiektów cennych kulturowo na potrzeby rozwoju społecznego i gospodarczego

Najbardziej bezpośredni wpływ na opiekę nad zabytkami ma cel strategiczny **Tożsamość i dziedzictwo**, którego główną ideą działań jest zbudowanie identyfikacji regionalnej mieszkańców oraz rozpoznawalnego i pozytywnie postrzeganego wizerunku województwa na zewnątrz.

Realizacja celu ma nastąpić poprzez:

1. Budowę tożsamości regionalnej województwa
2. Zachowanie oraz promocję dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu
3. Wsparcie działań ratowniczych tradycyjnej kultury wiejskiej, ginących zawodów, cudów architektury, przyrody, powstających drobnych kolekcji, zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa
4. Rozwój oferty kulturalnej o znaczeniu regionalnym, krajowym i międzynarodowym
5. Promocję marki województwa,

a także poprzez zidentyfikowane już przedsięwzięcia:

1. Podjęcie działań na rzecz upowszechniania wiedzy o województwie wśród jego mieszkańców
2. Rozwój projektu Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej

3. Rozbudowa gmachu Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu z instalacją służącą do odkwaszania papieru
4. Modernizacja i rozbudowa gmachu Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy
5. Opracowanie zgodnych z podstawą programową materiałów z zakresu edukacji regionalnej dla przedszkoli, szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z województwa kujawsko-pomorskiego
6. Rozbudowa i remont gmachu Filharmonii Pomorskiej w Bydgoszczy
7. Utworzenie Muzeum Ziemi Kujawsko-Pomorskiej w Bydgoszczy
8. Utworzenie Muzeum Powstania Wielkopolskiego w Bydgoszczy
9. Utworzenie Muzeum Kina Niemego w Lipnie
10. Utworzenie Muzeum Wojny Polsko-Sowieckiej 1920 roku we Włocławku
11. Utworzenie Muzeum Jazdy Polskiej w Grudziądzu
12. Utworzenie Muzeum Chleba w Spichlerzu w Grudziądzu
13. Utworzenie Muzeum Wsi Dobrzyńskiej w gminie Brzuze
14. Utworzenie Muzeum Ziemiaństwa w Nawrze
15. Utworzenie Muzeum Portu na Wiśle w Toruniu
16. Rozwój Muzeum Wodociągów w Bydgoszczy
17. Rozwój Muzeum Techniki i Inżynierii Komunalnej Torunia
18. Budowa nowego gmachu głównego Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku
19. Realizacja muzeum – interaktywnego centrum edukacji historycznej i regionalnej w Kruszwicy
20. Rewitalizacja, adaptacja i rozbudowa gmachu głównego Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy
21. Realizacja projektu badań archeologiczno-architektonicznych w miejscu dawnego grodziska i zamku w Bydgoszczy, zakończonych organizacją rezerwatu archeologicznego z pawilonem muzealnym
22. Rozbudowa Kujawsko-Dobrzyńskiego Parku Etnograficznego w Kłóbce 65
23. Rozbudowa Ośrodka Chopinowskiego w Szafarni
24. „Europejski Szlak Megalitów” – rozwój Parku Kulturowego Wietrzychowice
25. Powołanie Regionalnego Centrum Zarządzania Informacją o Kulturze
26. Wykreowanie flagowych wydarzeń kulturalnych regionu
27. Budowa wielofunkcyjnego obiektu (łąiącego funkcje kultury, wystawiennicze, konferencyjne i dydaktyczne) na Placu Teatralnym w Bydgoszczy

28. Utworzenie Teatru Kameralnego w Bydgoszczy
29. Rozbudowa i modernizacja Teatru Polskiego w Bydgoszczy
30. Budowa sali widowiskowej we Włocławku
31. Budowa sali widowiskowej w Grudziądzu łącząca funkcje targowo-wystawiennicze i sportowo-widowiskowe
32. Rozwój Teatru Muzycznego w Toruniu
33. Podjęcie działań na rzecz budowy marki regionalnej województwa kujawsko-pomorskiego
34. Wsparcie działań na rzecz ochrony i promocji Zespołu Staromiejskiego w Toruniu, wpisanego na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO
35. Wzmocnienie instytucjonalne i rozwój nowych funkcji centrum kulturowo-kongresowego na Jordankach w Toruniu
36. Rewitalizacja XIX-wiecznego pierścienia fortecznego Twierdzy Toruń
37. Kontynuacja adaptacji historycznej fabryki Weesego na cele „Muzeum Toruńskiego Piernika” jako Oddziału Muzeum Okręgowego w Toruniu

II. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego (Uchwała nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 czerwca 2003 r. w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego)

Zasady kształtowania przestrzeni oraz kierunki zagospodarowania dla terenów wchodzących w skład administracyjnych granic województwa Kujawsko-Pomorskiego określone zostały w obowiązującym planie zagospodarowania przestrzennego województwa Kujawsko-Pomorskiego uchwalonym Uchwałą nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 czerwca 2003 r.

Obecnie trwają prace nad nowym Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego, który jest w fazie projektu przyjętego w drodze uchwały nr 14/588/18 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 12 kwietnia 2018 r.

Podstawowym celem zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego wg wskazanego powyżej dokumentu jest „Zbudowanie struktur funkcjonalno-przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców”.

Zostały także określone trzy cele szczegółowe, z których jeden bezpośrednio odnosi się do dziedzictwa kulturowego:

„Zwiększenie atrakcyjności regionu w wymiarze europejskim jako pochodnej jego walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, wysokich standardów życia mieszkańców, wysoce sprawnych systemów infrastruktury technicznej, dogodnych powiązań ze światem zewnętrznym”.

Zauważono poprawę stanu krajobrazu i środowiska naturalnego, wskazując jednocześnie na potrzebę poprawy warunków życia mieszkańców oraz infrastruktury technicznej. Określono również zasady, które powinny być spełnione w celu zachowania dziedzictwa kulturowego regionu:

- zachowanie dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń
- harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego
- dbałość o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych

Określono również kierunki działań związane z rozwojem i kształtowaniem sieci osadniczej, a wśród nich znalazły się również zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego polegające na rewaloryzacji zabytkowych układów urbanistycznych, ograniczeniu ruchu samochodowego z centrów największych miast oraz konserwacji i turystycznym wykorzystaniu ruin zamków. Kontynuowane są również działania związane z zachowaniem dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, szczególnie poprzez ochronę obszarów o wysokich wartościach środowiska przyrodniczego i kulturowego: brzesko-radziejowskiego, doliny Drwęcy, doliny Osy, doliny Wisły, górznieńskiego, kcyńsko-żnińskiego, koronowskiego, krajeńskiego, mogileńskiego, nadgoplańskiego, ryńsko-ostrowickiego, rypińsko-zbójeńskiego, skępsko-lipnowskiego i tucholskiego, ochronę terenów związanych z osadnictwem holenderskim w dolinie Wisły, ochronę zasobów średniowiecznej urbanistyki i architektury obronnej szczególnie na Ziemi Chełmińskiej oraz ochronę dziedzictwa kulturowego związanego z początkami Państwa Polskiego w Inowrocławiu, Kościelcu Kujawskim, Kruszwicy, Mogilnie, Strzelnie i Kałdusie. Ponadto postuluje się konserwację zespołów fortyfikacyjnych w Grudziądzu, Chełmnie i Toruniu, zabytkowych obiektów sakralnych i zespołów dworsko-pałacowych, utworzenie nowych parków kulturowych i zachowanie historycznych panoram głównie miejscowości położonych nad Wisłą.

III. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2020 (uchwała nr XXXI/518/17 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24 kwietnia 2017 r.)

Głównym zamierzeniem „Programu opieki nad zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2020” jest określenie warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego, służących polepszeniu stanu zachowania zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego województwa Kujawsko-Pomorskiego. Celem działania Samorządu Województwa jest zharmonizowanie polityki ochrony przestrzeni kulturowej z polityką rozwoju regionalnego i strategią zrównoważonego zagospodarowania województwa. Prowadzenie spójnej polityki i zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego oraz współdziałanie wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego w województwie z instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi, podmiotami gospodarczymi, posiadaczami i użytkownikami zabytków umożliwi osiągnięcie wyznaczonych celów i zamierzeń określonych w dokumencie programowym.

„Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2017-2020” stanowi kontynuację "Programu opieki nad zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2013-2016". Realizacja wcześniejszych programów wykazuje, iż dzięki dotacjom z budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego oraz wysiłkowi właścicieli coraz więcej obiektów zabytkowych zostaje poddanych pracom remontowym i konserwatorskim, stając się wyróżnikami przestrzennymi w lokalnym krajobrazie.

Program został opracowany w celu wdrożenia zapisów Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.) oraz Ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 poz. 1595). Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami na szczeblu gminnym, powiatowym oraz wojewódzkim. Zgodnie z art. 87 ust. 1 wyżej wymienionej ustawy Zarząd Województwa sporządza na okres 4 lat wojewódzki program opieki nad zabytkami. Po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków program przyjmuje Sejmik Województwa. Co dwa lata Zarząd sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Sejmikowi Województwa.

Szczegółowe cele programu opieki nad zabytkami, zostały określone w art. 87 ust. 2 ustawy i należą do nich:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami wynikającymi z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- wzmocnienie ochrony i opieki nad materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków poprzez zahamowanie procesów ich degradacji, a w dalszej kolejności poprawa stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków i krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych,
- podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych w celu wyeliminowania sytuacji konfliktowych związanych z wykorzystaniem zabytków oraz dla zapewnienia zabytkom należytej opieki oraz określenia sposobów udostępnienia dóbr kultury narodowej, będących ich własnością, a także wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

IV. Program Rozwoju Powiatu Bydgoskiego na lata 2017-2023 (uchwała nr 173/XXII/16 Rady Powiatu Bydgoskiego z dnia 24 listopada 2016 r.)

Program Rozwoju Powiatu Bydgoskiego to najważniejszy dokument programowy, w oparciu o który samorząd realizuje obowiązek prowadzenia polityki rozwoju lokalnego. Głównym celem strategii jest stworzenie podstaw planu rozwoju powiatu bydgoskiego w okresie 2017–2023. Wskazuje dalekosiężne, ale jednocześnie możliwe do zrealizowania cele rozwojowe, którymi są:

1. Rozwój infrastruktury transportowej
2. Rozwój usług społecznych
3. Rozwój turystyki
4. Wzmocnienie współpracy i działań JST

Realizacja tych zamierzeń ma pomóc zrealizować cel strategiczny, którym jest przyspieszenie rozwoju społeczno-gospodarczego Powiatu Bydgoskiego.

Jest to dokument pomocny przy realizacji wyznaczonych kierunków rozwoju regionu, dążeniu do osiągnięcia celów w perspektywie długofalowej. W celu wskazania

szczegółowych zadań do realizacji ze wskazaniem podmiotów odpowiedzialnych za ich wykonanie oraz źródeł finansowania należy stworzyć właściwe dokumenty wykonawcze.

Konieczność stworzenia nowej strategii wynika przede wszystkim z dostosowania zapisów dokumentu do aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej, do zmian w sytuacji prawnej. Kluczowa jest także zmiana paradygmatu terytorialnej polityki rozwoju wraz z rozpoczęciem nowej perspektywy budżetowej.

Prezentowany dokument jest budowany w oparciu o zaangażowanie społeczności lokalnej, w tym poprzez konsultacje społeczne. Do udziału w spotkaniach zostali zaproszeni przedstawiciele samorządu, przedsiębiorcy oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych. Doświadczenia i wnioski wypracowane podczas konsultacji miały na celu otwarcie dyskusji na temat kierunków rozwoju powiatu bydgoskiego, wytyczenie wizji, celów, a także zaproponowanie konkretnych rozwiązań. Proces tworzenia zapisów strategicznych wsparty był również rzetelnymi analizami oraz sugestiami napływającymi od partnerów społecznych, przedstawicieli władz, a także ekspertów poszczególnych dziedzin społeczno-gospodarczych.

Dzięki zaangażowaniu w proces budowy Strategii rozwoju powiatu bydgoskiego społeczności lokalnej i funkcjonujących w jej granicach podmiotów, dokument ten wyraża interes publiczny postrzegany przede wszystkim z poziomu lokalnego. Problematyka regionu jest rozważana w zakresie spójności z dokumentami strategicznymi wyższego szczebla.

V. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bydgoskiego na lata 2017-2020 (uchwała nr 224/XXVIII/17 Rady Powiatu Bydgoskiego z dnia 22 czerwca 2017 r.)

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bydgoskiego na lata 2017-2020 został opracowany w celu realizacji zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2014 poz. 1446 z późn. zm.), która to zobowiązuje samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne do sporządzenia na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

Dokument został opracowany jako pomoc w aktywnym zarządzaniu dziedzictwem kulturowym powiatu. Nacisk został położony na działania o charakterze społecznym i edukacyjnym wśród lokalnej społeczności, co z kolei ma się przełożyć na zachowanie i poprawę środowiska kulturowego.

Szczegółowe cele powiatowego programu opieki nad zabytkami zostały zawarte w art. 87 ust. 2 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i sprowadzają się do poprawy stanu dziedzictwa kulturowego oraz utrzymania walorów

krajobrazu kulturowego poprzez prowadzenie działań o charakterze organizacyjnym i finansowym oraz włączenie zabytków w rozwój gospodarczy i społeczny powiatu.

2.5. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Strategia Rozwoju Gminy Dąbrowa Chełmińska na lata 2014-2023

Strategia Rozwoju Gminy Dąbrowa Chełmińska na lata 2014-2023 stanowi plan rozwoju w myśl art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. nr 84, poz. 712, z późn. zm.).

Przepisem, który w sposób ogólny wskazuje możliwość planowania i programowania rozwoju, jest art. 18 ust. 2 pkt. 6 ustawy o samorządzie gminnym (Dz. U. nr 142, poz. 1591 z późn. zm.), zgodnie z którym do właściwości rady gminy należy uchwalanie programów gospodarczych.

Strategia powstała z inicjatywy władz samorządowych w celu prowadzenia zaplanowanej i efektywnej polityki zarządzania obszarem gminy. Celem głównym opracowania Strategii było opracowanie dokumentu operacyjnego, służącego jako narzędzie do wdrożenia wizji rozwoju Gminy Dąbrowa Chełmińska.

Zasadniczym argumentem przemawiającym za stworzeniem Strategii była również konieczność dostosowania jej celów i działań do polityki spójności Unii Europejskiej oraz wynikających z tej polityki celów tematycznych, wdrażanych za pomocą krajowych i regionalnych programów operacyjnych.

W ramach Strategii określono wizję rozwoju gminy Dąbrowa Chełmińska: *Gmina Dąbrowa Chełmińska - gmina przyjazna mieszkańcom i inwestorom, gmina z rozwijającą się infrastrukturą techniczną i społeczną z bezpiecznym i ekologicznym obszarem rozwoju gospodarczego, na terenie której stosowane są zasady zrównoważonego rozwoju we wszystkich aspektach życia. Główny cel gminy został określony z kolei w misji: Gmina przyjazna mieszkańcom i środowisku, atrakcyjna dla turystów i otwarta na inwestorów. Realizacja misji zostanie urzeczywistniona po realizacji sześciu celów strategicznych:*

1. Rozwój infrastruktury technicznej sprzyjającej rozwojowi społeczno-gospodarczemu gminy
2. Podjęcie działań mających na celu pobudzenie działalności gospodarczej na terenie gminy oraz napływ inwestorów zewnętrznych
3. Ochrona środowiska naturalnego i rolnictwo
4. Stworzenie warunków do rozwoju turystyki w gminie

5. Tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi edukacji i zaspokojeniu kulturalnych i sportowych mieszkańców gminy
6. Wzrost poziomu bezpieczeństwa publicznego

Prace związane z opracowaniem Strategii były prowadzone również z mieszkańcami gminy, którzy w ankiecie ocenili jakość życia oraz zaopiniowali wyzwania rozwojowe gminy.

Program rewitalizacji Gminy Dąbrowa Chełmińska na lata 2016-2023

Uchwałą nr XXVI.217.2017 z dnia 26 stycznia 2017 r. Rada Gminy w Dąbrowie Chełmińskiej przyjęła Program Rewitalizacji Gminy Dąbrowa Chełmińska na lata 2016-2023. Dokument stanowi wieloletni program działań o charakterze gospodarczym i społecznym, dotyczący gospodarki przestrzennej i urządzeń technicznych, zmierzający do wyprowadzenia obszaru zdegradowanego z sytuacji kryzysowej oraz stworzenia warunków do jego dalszego rozwoju, realizowany przez różne podmioty, zgodnie z określonym harmonogramem czasowym i finansowym z różnych źródeł, opracowany, przyjęty i koordynowany przez Gminę.

Celem dokumentu jest wskazanie obszarów zdegradowanych oraz konkretnych przedsięwzięć prowadzących do ich likwidacji. Działania te wiążą się z różnymi innymi zamierzeniami ujętymi w następujących dokumentach:

- na poziomie krajowym:
  - Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020
  - Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu EUROPA 2020
  - Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020 Umowa Partnerstwa
  - Narodowy Plan Rewitalizacji 2022
  - Strategia rozwoju Kraju 2020
  - Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie
  - Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030
  - Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju - Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności
- na poziomie regionalnym:
  - Strategia Polityki Społecznej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020

- Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 - Plan modernizacji 2020+
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego
- Założenia polityki terytorialnej województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2014-2020
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020
- Strategia Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność LGD “Zakole Dolnej Wisły” na lata 2016-2023
- na poziomie lokalnym:
  - Powiatowa Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Bydgoskim na lata 2016-2020
  - Strategia Rozwoju Gminy Dąbrowa Chełmińska na lata 2014-2023
  - Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Dąbrowa Chełmińska na lata 2008-2017

W ramach analizy zgodnej z algorytmem delimitacji na terenie gminy nie stwierdzono obszarów zdegradowanych, które można byłoby przeznaczyć do rewitalizacji. Wzięto więc pod uwagę sferę środowiskową i na tej podstawie miejscowości: Bolumin, Boluminek, Borki, Czarże, Czemplewo, Dębowiec, Gzin, Gzin Dolny, Mała Kępa, Mozgowina, Otowice, Pień, Refa, Reptowo, Słończ, Strzyżawa i Wałdowo Królewskie zakwalifikowano jako obszary zdegradowane, jednocześnie do rewitalizacji wybrano trzy miejscowości Rafa, Gzin oraz Czemplewo.

Celem głównym działań rewitalizacyjnych zostało *Ożywienie społeczne oraz rozwój dzieci i młodzieży na terenach o niskim poziomie edukacji*, ze szczególnym naciskiem propagowanie postaw proekologicznych. Te trzy miejscowości wybrane do rewitalizacji zajmują łącznie ponad 15% powierzchni gminy o obejmują blisko 13% mieszkańców.

Zdefiniowano problemy takie jak:

- znaczne bezrobocie, największe w Czemplewie
- duży odsetek osób korzystających z usług pomocy społecznej
- bardzo niski stopień przedsiębiorczości
- znaczne braki w publicznej infrastrukturze sportowo-rekreacyjnej
- brak placówek kulturalnych takich jak biblioteki i domy kultury
- problemy komunikacyjne

- mały stopień skanalizowania gminy
- brak sieci ciepłowniczej oraz brak gazociągu
- zły stan techniczny budynków mieszkalnych
- niewystarczający zasięg sieci teleinformatycznej oraz jej niska przepustowość

Planowany efekt rewitalizacji określono w następujący sposób: *Gmina Dąbrowa Chełmińska - miejscem przyjaznym dla mieszkańców, ze szczególnym uwzględnieniem dobrostanu najmłodszego pokolenia, z rozwiniętą infrastrukturą społeczną, techniczną i kulturalną, będącą obszarem bezpiecznego i ekologicznego rozwoju gospodarczego, na terenie którego przestrzega się zasad zrównoważonego rozwoju we wszystkich aspektach życia.*

Cel główny działań rewitalizacyjnych powinien zostać zrealizowany poprzez:

1. Przekształcenie przestrzeni zdegradowanych na cele aktywizacji społecznej poprzez przebudowę i remont świetlic wiejskich
2. Rozwój i integrację dzieci i młodzieży, w tym aktywizację społeczną dzieci i młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym poprzez utworzenie klubów młodzieżowych na terenie świetlic wiejskich

I. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Dąbrowa Chełmińska

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, w oparciu o który prowadzona jest polityka i strategia działań w sferze zagospodarowania przestrzennego, społeczno-gospodarczego oraz ekologicznego. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Dąbrowa Chełmińska zostało przyjęte Uchwałą nr XXX/256/2017 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 25 maja 2017 r.

Dokument jest podstawą koordynacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, powinien być także podstawą koordynacji wszystkich decyzji i przedsięwzięć realizacyjnych samorządu w zakresie gospodarki przestrzennej gminy. Odgrywa także rolę w kształtowaniu struktury funkcjonalno-przestrzennej jako środek informacji o możliwościach i ograniczeniach w odniesieniu do poszczególnych obszarów.

W dokumencie przyjęto trzy cele główne rozwoju gminy:

- Dążenie do poprawy jakości życia mieszkańców, poprzez rozwój infrastruktury technicznej i społecznej, oraz rozwój gospodarczy związany z tworzeniem nowych miejsc pracy
- Utrzymanie dominujących funkcji gminy podmiejskiej: osadniczo-usługowej. Położenie gminy w bezpośrednim sąsiedztwie Bydgoszczy, wskazuje, iż przyszły rozwój gminy zależny będzie od kondycji gospodarczej miasta i jego znaczenia w sieci osadniczej województwa
- Promowanie bogatej oferty atrakcyjnych terenów pod zabudowę mieszkaniową na terenie gminy o dużych walorach przyrodniczo-krajobrazowych oraz przygotowanie oferty terenów usługowych i wspomaganie ich rozwojem infrastruktury technicznej

Do ich realizacji przyjęto szereg celów szczegółowych, wśród których są również cele kulturowe:

- ochrona zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, a także innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków
- utrzymanie, ustanowionych w dotychczasowych opracowaniach, stref ochrony konserwatorskiej obejmujących obszary, na których obowiązują określone w ustaleniach niniejszego studium ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków, a które wymagają ustalenia w ewentualnych planach miejscowych, oraz uwzględnienia przy wydawaniu decyzji administracyjnych na terenach, na których brak jest obowiązującego planu

W podrozdziale 2. rozdziału 2. I części przedstawiono uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Znajdujący się tutaj wykaz zabytków został uzupełniony o przynależność do jednej z czterech stref ochrony konserwatorskiej:

- **Strefa "A" pełnej ochrony konserwatorskiej.**
- Obowiązują nakazy:
  - naukowego badania i dokumentowania zabytków
  - prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku

- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury
- Wymaga się uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na dokonywanie:
  - wszelkich działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku
  - zmian podziału własnościowego i geodezyjnego
- **Strefa “B” ochrony konserwatorskiej**
- Obowiązuje nakaz uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków:
  - remontów, modernizacji, adaptacji, zmian sposobu użytkowania, obiektów ujętych w ewidencji zabytków, uzupełnień zabudowy, wprowadzania małych form architektonicznych, prac ziemnych
  - lokalizowania nowych obiektów
  - dokonywania zmian podziału geodezyjnego lub innych zmian mających wpływ na ukształtowany historycznie układ zabudowy lub innych obiektów położonych w strefie, w tym małej architektury i innych obiektów budowlanych oraz istniejących drzew
- **Strefa “W” ochrony archeologicznej**
- Na obszarze strefy wszelka działalność inwestycyjna musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi na koszt inwestora. Zakres prac archeologicznych określa się przy uzgadnianiu projektu budowlanego. Obowiązuje nakaz uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektowanych wszelkich prac ziemnych na obszarze strefy. Egzemplarz dokumentacji z badań archeologicznych (na koszt inwestora) po ich zakończeniu podlega nieodpłatnemu przekazaniu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków.
- **Strefa “E/K” ochrony ekspozycji i krajobrazu**
- Ochrona właściwej ekspozycji zespołu lub obiektów zabytkowych, głównie poprzez wyznaczenie terenów wyłączonych spod zabudowy lub określenie jej nieprzekraczalnych gabarytów oraz ochrona krajobrazu, obejmująca obszar krajobrazu integralnie związanego z zespołem zabytkowym. Wymagane jest uzgodnienie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektowanych wszelkich prac ziemnych na obszarze strefy.

II. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na obszarze Gminy Dąbrowa Chełmińska

Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego (M.P.Z.P.) stanowi podstawę planowania przestrzennego na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska. Ustanawia przepisy powszechnie obowiązujące, będące podstawą wydawania decyzji administracyjnych.

Sporządzone zostały dla poszczególnych obszarów gminy, zatwierdzone uchwałami:

- Uchwała nr IX.94.2019 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 2 października 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Słończ
- Uchwała nr VI.64.2019 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 24 kwietnia 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Ostromecko
- Uchwała nr XLVI.416.2018 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 18 października 2019 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Boluminek
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - w granicach obszaru objętego planem występuje obiekt wpisany do rejestru zabytków - Zespół kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha i św. Katarzyny, składający się z kościoła parafialnego, cmentarza przykościelnego oraz ogrodzenia murowanego
    - odbudowa i przebudowa obiektów wpisanych do rejestru zabytków – z zachowaniem przepisów odrębnych
    - w granicach obszaru objętego planem występuje strefa “A” pełnej ochrony konserwatorskiej - wskazana na rysunku planu, dla której ustala się następujące wytyczne konserwatorskie:
      - obowiązek zachowania historycznego podziału działek
      - zakaz lokalizacji nowych obiektów budowlanych
      - zachowanie istniejącej historycznej zieleni i jej rewaloryzacja
      - obowiązek zachowania historycznej zabudowy, jej konserwacji, rewaloryzacji i rekonstrukcji realizowany przez remonty konserwatorskie z zachowaniem lub odtworzeniem pierwotnego pokrycia dachów, detali architektonicznych, stolarki i tynków

- wymagane zachowanie cmentarza katolickiego
- dopuszcza się remonty i wymianę obiektów budowlanych tj. chodników i pomników
- w granicach obszaru objętego planem występuje strefa “B” ochrony konserwatorskiej - wskazana na rysunku planu, dla której ustala się następujące wytyczne konserwatorskie:
  - zachowanie istniejącej historycznie zieleni i jej rewaloryzacja
  - dostosowanie nowej zabudowy wprowadzanej w obszarze zabudowy do historycznej kompozycji urbanistycznej
  - dostosowanie współczesnych funkcji do wartości zespołu zabytkowego
  - zakaz reklam wielkoformatowych, wprowadzanie elementów reklamy wizualnej jedynie w miejscach i w formie dopuszczonej przez właściwego konserwatora zabytków
  - wprowadzenie zakazu wolnostojących stacji transformatorowych
- cały obszar objęty planem położony jest w strefie “W” ochrony archeologicznej - projekty budowlane planowanych inwestycji na jej terenie wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie ochrony archeologicznej i przeprowadzenia badań archeologicznych wyprzedzających prace ziemne
- projekty budowlane planowanych inwestycji na terenie strefy “A” pełnej ochrony konserwatorskiej, strefy “B” ochrony konserwatorskiej oraz strefy “W” ochrony archeologicznej muszą odpowiadać przepisom odrębnym z zakresu ochrony zabytków
- Uchwała nr XXXVI.324.2017 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 14 grudnia 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Wałdowo Królewskie
- Uchwała nr XXXV.306.2017 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 15 listopada 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Dąbrowa Chełmińska nr 4
- Uchwała nr XXXI.261.2017 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 27 czerwca 2017 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Dąbrowa Chełmińska nr 3

- Uchwała nr XVI.117.2015 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 30 grudnia 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Dąbrowa Chełmińska nr 2
- Uchwała nr IX.71.2015 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 25 czerwca 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Dąbrowa Chełmińska
- Uchwała nr XXXIV.304.2013 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 30 grudnia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Czarże
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - wyznacza się na rysunku planu strefę “B” ochrony konserwatorskiej, dla której:
      - ustala się zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych zabudowy kształtujących sylwetę zespołu wiejskiego
      - ustala się utrzymanie historycznych wysokości i proporcji budynków oraz geometrii dachów
      - ustala się zachowanie zabudowy historycznej wpisanej do gminnej ewidencji zabytków
      - ustala się zachowanie i rewaloryzację historycznej zieleni komponowanej
      - ustala się dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji w zakresie sytuacji, skali, bryły, proporcji powierzchni muru i otworów wraz z nawiązaniem form współczesnych do lokalnej tradycji architektonicznej
    - wyznacza się na rysunku planu strefy “W” ochrony archeologicznej; w granicach stref “W” ochrony archeologicznej oraz w granicach strefy “B” ochrony konserwatorskiej ustala się obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych przed rozpoczęciem robót ziemnych związanych z realizacją inwestycji
    - wskazuje się na rysunku planu budynki wpisane do gminnej ewidencji zabytków podlegające ochronie konserwatorskiej, dla których ustala się:
      - zachowanie zabudowy historycznej z obowiązkiem jej konserwacji, rewaloryzacji i rekonstrukcji realizowanym przez

remonty konserwatorskie z zachowaniem lub odtworzeniem pierwotnego pokrycia dachów, detali architektonicznych, stolarki, tynków i kolorystyki

- zakaz ocieplania od zewnątrz ścian frontowych oraz pozostałych posiadających detal architektoniczny
  - zakaz stosowania żaluzji zewnętrznych zasłaniających obramowania okienne
  - obowiązek zachowania i konserwacji elewacji ceglanych, z zakazem ich tynkowania, malowania i ocieplania od zewnątrz
  - dopuszcza się wymianę stolarki na stolarkę z materiałów tradycyjnych z zachowaniem podziałów, kształtu i proporcji elementów
- Uchwała nr XXXII.281.2013 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 21 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego “Dąbrowa Centrum 1” gm. Dąbrowa Chełmińska
  - Uchwała nr XXXI.277.2013 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 18 października 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Nowy Dwór
    - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
      - wyznacza się na rysunku planu strefę “B” ochrony konserwatorskiej, dla której ustala się :
        - utrzymanie historycznego rozplanowania zespołu folwarcznego
        - zachowanie i rewaloryzację historycznej zieleni komponowanej dawnego parku dworskiego
        - dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji w zakresie sytuacji, skali bryły, podziałów architektonicznych, proporcji powierzchni muru i otworów wraz z nawiązaniem form współczesnych do lokalnej tradycji architektonicznej
      - ustala się ochronę budynków historycznych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, z wymogiem ich zachowania, konserwacji, rewaloryzacji, realizowanych poprzez remonty konserwatorskie polegają na:
        - zachowaniu i konserwacji elewacji ceglanych, obowiązuje zakaz ich tynkowania, malowania i ocieplania

- zachowaniu lub odtworzeniu pierwotnego pokrycia dachów, detali architektonicznych, tynków i kolorystyki
- zakazie ocieplania elewacji frontowych budynków, a także innych elewacji ozdobionych detalem architektonicznym
- zakazie stosowania żaluzji zewnętrznych zasłaniających obramowania okienne
- zachowaniu lub przywróceniu stolarki okiennej i drzwiowej, wykonanej z materiałów tradycyjnych, z obowiązkiem zachowania historycznych podziałów i kształtu
- zachowaniu historycznych ogrodzeń
- Uchwała nr XIX.169.2012 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 13 września 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w obrębie ewidencyjnym Ostromecko, gmina Dąbrowa Chełmińska - "Przy Lesie Mariańskim"
- Uchwała nr XVI.139.2012 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 8 marca 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego "Wałdowo Królewskie 1" gm. Dąbrowa Chełmińska
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - w granicach obszaru objętego planem, zgodnie z rysunkiem planu, znajduje się budynek podlegający ochronie konserwatorskiej, wpisany do wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków, dla których zgodnie z warunkami konserwatorskimi:
      - wymagane jest zachowanie zabudowy historycznej ujętej w wojewódzkiej ewidencji zabytków, z wymogiem jej konserwacji, rewaloryzacji i rekonstrukcji, z zachowaniem lub odtworzeniem pierwotnego pokrycia dachów, detali architektonicznych, stolarki i tynków, zachowanie i konserwacji elewacji ceglanych
      - wskazane jest dostosowanie nowej zabudowy wprowadzonej na obszar parceli do budynku historycznego pod względem gabarytów, kompozycji bryły, elewacji, dachów oraz uzgodnienie nowej inwestycji z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków

- wymagane jest uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków prac remontowych i adaptacyjnych
  - część terenu położona jest w strefie “W” ochrony archeologicznej wyznaczonej dla stanowiska archeologicznego - wskazano na rysunku planu, zgodnie z warunkami konserwatorskimi na obszarze strefy wszelka działalność inwestycyjna winna być poprzedzona badaniami archeologicznymi na koszt inwestora. Zakres prac archeologicznych określony zostanie po uzgodnieniu projektu budowlanego z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków
- Uchwała nr XII/94/11 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 24 listopada 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Czemplewo i Czarże w rejonie skrzyżowania drogi powiatowej nr 1601C Dąbrowa Chełmińska - Kokocko i drogi gminnej nr 050501C Nowy Dwór - Gzin w Gminie Dąbrowa Chełmińska
- Uchwała nr XI/78/11 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 13 października 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w rejonie ulic: Strażacka i Toruńska w Dąbrowie Chełmińskiej
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
  - dla całego obszaru objętego planem w przypadku zaistnienia w trakcie prowadzenia prac ziemnych przypuszczenia iż odkryty przedmiot jest zabytkiem, należy:
    - wstrzymać wszelkie prace mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot
    - zabezpieczyć przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia
    - niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, wójta
- Uchwała nr IV/23/11 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 17 lutego 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działek nr 290/2, 290/3, 290/4, 290/5 obręb geodezyjny Ostromecko we wsi Nowy Dwór, gm. Dąbrowa Chełmińska
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej

- ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
  - w przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekt zabytkowy prace ziemne należy wstrzymać do momentu wykonania i udokumentowania badań archeologicznych
  - część terenu, zgodnie z rysunkiem planu, leży w strefie “W” ochrony archeologicznej wyznaczonej dla stanowiska archeologicznego. Na obszarze strefy wszelka działalność inwestycyjna musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi na koszt inwestora. Zakres prac archeologicznych określony zostanie po uzgodnieniu projektu budowlanego z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków
  - część terenu, zgodnie z rysunkiem planu, leży w strefie “B” ochrony konserwatorskiej wyznaczonej dla zabytkowego zespołu wiejskiego Dąbrowy Chełmińskiej, obszar podlega rygorom w zakresie utrzymania historycznego rozplanowania i zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru i skali nowej zabudowy. Wymagane jest zachowanie historycznego układu zabudowy, zachowanie zabudowy historycznej, dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji, zachowanie kompozycji i układów zieleni historycznej, usuwanie obiektów dysharmonizujących. Na obszarze “B” uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków winny być remonty, modernizacje, adaptacje obiektów zabytkowych, uzupełnienia zabudowy, wprowadzanie małych form architektonicznych, lokalizacje nowych obiektów, korekty układu przestrzennego, prace rewaloryzacyjne na obszarze zabytkowej zieleni.
- Uchwała nr XV/102/08 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 28 marca 2008 r w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru obejmującego działki nr: 57/4, 68, 69/1, 69/2, 70/1, 70/2, 70/3, 70/4, 70/5, 70/6, 70/7, 70/8 i 306 w Dąbrowie Chełmińskiej
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - w przypadku odkrycia na terenie objętym sporządzeniem miejscowego planu, w trakcie prac ziemnych nieujawnionych reliktywów kultury

materialnej, prace należy wstrzymać, a teren winien być udostępniony do inwestorskich badań archeologicznych

- Uchwała nr XV/101/08 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 28 marca 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru części działki nr 64/2 w Dąbrowie Chełmińskiej
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - w przypadku odkrycia na terenie objętym sporządzeniem miejscowego planu, w trakcie prac ziemnych nieujawnionych reliktyw kultury materialnej, prace należy wstrzymać, a teren winien być udostępniony do inwestorskich badań archeologicznych
- Uchwała nr XIV/91/08 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 22 lutego 2008 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działek nr 55/1, 55/3, 55/5 i część działki nr 55/6 obręb geodezyjny Gzin Dolny gm. Dąbrowa Chełmińska
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - w przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekt zabytkowy prace ziemne należy wstrzymać do momentu wykonania i udokumentowania badań archeologicznych
- Uchwała nr VIII/43/07 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 15 czerwca 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu "Gzin Górny 1" obręb geodezyjny Gzin Górny gm. Dąbrowa Chełmińska
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - obszar objęty planem znajduje się częściowo w strefie "W" ochrony konserwatorskiej - o rozpoznanej, na podstawie badań, zawartości ważnych reliktyw archeologicznych - na obszarze stref wszelka działalność inwestycyjna musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi na koszt inwestora. Zakres prac archeologicznych określony zostanie przy uzgodnieniu projektu budowlanego z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków
    - w przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekt zabytkowy prace ziemne należy wstrzymać do momentu wykonania i udokumentowania badań archeologicznych

- Uchwała nr V/25/07 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 23 lutego 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru ograniczonego ulicami: Strażacką, Chełmińską, Toruńską oraz granicą wsi w Dąbrowie Chełmińskiej
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - na części terenu objętego planem obowiązuje strefa ochrony konserwatorskiej “B” na warunkach określonych w ust. 8. Dla całego obszaru objętego planem w wypadku zaistnienia w trakcie prowadzenia prac ziemnych przypuszczenia iż odkryty przedmiot jest zabytkiem, należy:
      - wstrzymać wszelkie prace mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot
      - zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia
      - niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, wójta
    - ustala się strefę “B” ochrony konserwatorskiej na części obszaru określonego na rysunku planu. Na obszarze “B” obowiązuje:
      - utrzymanie historycznego rozplanowania i zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru i skali nowej zabudowy. Wymagane jest zachowanie historycznego układu zabudowy (linie zabudowy, proporcje gabarytów i wysokości, podziały historyczne, wkomponowanie w krajobraz naturalny), zachowanie zabudowy historycznej (jej konserwacja i rewaloryzacja), dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji, zachowanie kompozycji i układów zieleni historycznej, usuwanie obiektów dysharmonizujących)
      - uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków remontów, modernizacji, adaptacji obiektów zabytkowych, uzupełnień zabudowy, wprowadzania małych form architektonicznych, lokalizacja nowych obiektów, korekt układu przestrzennego, prac ziemnych w zakresie ochrony archeologicznej

- Uchwała nr XXXI/235/06 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 7 września 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w Dąbrowie Chełmińskiej dla obszaru ograniczonego ul. Toruńską, ul. Chełmińska, ul. Przemysławą i przyległymi do niej działkami, ul. Bazową i projektowaną ulicą od strony południowej
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - na części terenu objętego planem obowiązuje strefa “B” na warunkach określonych w ust. 8. Dla całego obszaru objętego planem w wypadku zaistnienia w trakcie prowadzenia prac ziemnych przypuszczenia iż odkryty przedmiot jest zabytkiem, należy:
      - wstrzymać wszelkie prace mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot
      - zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia
      - niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, wójta
    - ustala się strefę “B” na części obszaru określonego na rysunku planu. Na obszarze strefy “B” obowiązuje:
      - utrzymanie historycznego rozplanowania i zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru i skali nowej zabudowy. Wymagane jest zachowanie historycznego układu zabudowy (linie zabudowy, proporcje gabarytów i wysokości, podziały historyczne, wkomponowanie w krajobraz naturalny), zachowanie zabudowy historycznej (jej konserwacja i rewaloryzacja), dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji, zachowanie kompozycji i układów zieleni historycznej, usuwanie obiektów dysharmonizujących
      - uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków remontów, modernizacji, adaptacji obiektów zabytkowych, uzupełnień zabudowy, wprowadzania małych form architektonicznych, lokalizacji nowych obiektów, korekt układu form architektonicznych, lokalizacji nowych obiektów, korekt

układu przestrzennego, prac ziemnych w zakresie ochrony archeologicznej

- Uchwała nr XXIX/2019/06 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 19 kwietnia 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego “Osiedla Pod Gruszą” w Ostromecku
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - w przypadku natrafienia na obiekt zabytkowy prace należy wstrzymać, zabezpieczyć odkryty przedmiot i miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Wójta Gminy Dąbrowa Chełmińska
- Uchwała nr XXIII/169/05 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 6 lipca 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu “Dąbrowa Centrum” w Dąbrowie Chełmińskiej
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - teren w strefie “B” ochrony konserwatorskiej dla zabytkowego zespołu wiejskiego jest objęty ochroną konserwatorską. Obszar ten podlega rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru i skali nowej zabudowy. Uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków winny być przebudowy obiektów zabytkowych, lokalizacje nowych obiektów, zamiary rozbiórek, korekty układu przestrzennego, prace ziemne w zakresie ochrony archeologicznej
- Uchwała nr XII/86/04 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 18 lutego 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu osiedla “Dąbrowa Południe” pomiędzy ulicami: Młyńską, Bydgoską, Strażacką, północną granicą działki nr 142/3, drogą nr działki 314/14 i ul. Rzemieślniczą do ul. Młyńskiej w Dąbrowie Chełmińskiej
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - teren znajduje się w strefie “B” ochrony konserwatorskiej, wytyczonej dla zabytkowego zespołu wiejskiego, projekty budowlane wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków

- Uchwała nr VIII/62/03 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 24 września 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na obszarze działki nr 282 obrębu geodezyjnego Ostromecko we wsi Nowy Dwór
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - w przypadku odkrycia obiektów archeologicznych w trakcie prac ziemnych, należy niezwłocznie powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- Uchwała nr VIII/61/03 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 24 września 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego działki nr 201/18 w Dąbrowie Chełmińskiej
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - w wypadku natrafienia na obiekt zabytkowy w trakcie prowadzenia prac ziemnych, prace te należy wstrzymać i niezwłocznie powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- Uchwała nr VI/48/03 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 28 maja 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obejmujących tereny dz. nr 27/6 i 27/7 oraz 16/7 we wsi Czemlewo i dz. nr 116 we wsi Ostromecko
- Uchwała nr VI/47/03 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 28 maja 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego działki nr 147, 150, 152, 153, 156 i cz. dz. nr 9 we Wsi Strzyżawa obręb geodezyjny Ostromecko
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - w przypadku natrafienia na obiekt zabytkowy w trakcie prowadzenia prac ziemnych, prace te należy wstrzymać i niezwłocznie powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- Uchwała nr VI/46/03 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 28 maja 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego działkę nr 307/1 we wsi Gzin Górny
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej

- w przypadku natrafienia na obiekt zabytkowy w trakcie prowadzenia prac ziemnych, prace te należy wstrzymać i niezwłocznie powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- Uchwała nr VI/45/03 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 28 maja 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obejmujących tereny dz. nr 160/2, dz. nr 225, 226, 392, część dz. nr 227 i dz. nr 311/2 we wsi Czarze oraz nr 30/1 we wsi Czemlewo
  - ustalono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej
    - w przypadku natrafienia na obiekt zabytkowy w trakcie prowadzenia prac ziemnych, prace te należy wstrzymać i niezwłocznie powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- Uchwała nr XXVI/187/01 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 29 listopada 2001 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części działki nr 177/7 we wsi Ostromecko
- Uchwała nr XXVI/186/01 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 29 listopada 2001 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego działek nr 241/1, 243/6 oraz części działek 241/3, 241/4, 243/7 i 146/1 we wsi Ostromecko

W M.P.Z.P. zawarte są zapisy m.in. z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Uwzględniono zasady ochrony i opieki nad zabytkami, a także podkreślono konieczność konsultowania zmian z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W tekście Planów uwzględniono podział na strefy ochrony konserwatorskiej, wyznaczone przez Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, przyjmując dla nich wymogi wskazane w dokumencie Studium.

III. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych dla Gminy Dąbrowa Chełmińska został opracowany w 2005 r.

IV. Uwarunkowania ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

Chełmiński Park Krajobrazowy

Utworzony na mocy Rozporządzenia nr 11/98 Wojewody Toruńskiego z dnia 15 maja 1998 r. w celu zachowania mozaikowatości krajobrazu prawobrzeżnej części Doliny Dolnej Wisły. Zajmuje powierzchnię 223,36 km² na terenie powiatów świeckiego, bydgoskiego, chełmińskiego i grudziądzkiego. Chełmiński Park Krajobrazowy podzielono na cztery strefy.

Nadwiślański Park Krajobrazowy

Utworzony na mocy Rozporządzenia nr 142/93 Wojewody Bydgoskiego z dnia 6 maja 1993 r. w celu zachowania mozaikowatości krajobrazu lewobrzeżnej części Doliny Dolnej Wisły. Zajmuje powierzchnię 336,06 km² na terenie powiatów toruńskiego, świeckiego, tczewskiego, Bydgoszcz, bydgoskiego, chełmińskiego, grudziądzkiego, kwidzyńskiego i Grudziądz.

Rezerwat przyrody Wielka Kępa

Utworzony na mocy Zarządzenia Ministra Leśnictwa z dnia 25 sierpnia 1953 r. w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych fragmentu nadwiślańskiego lasu łęgowego z udziałem topoli, dębu, wiązu, jesionu i olszy oraz licznymi drzewami pomnikowymi. Zajmuje powierzchnię 27,61 ha.

Rezerwat przyrody Linje

Utworzony na mocy Zarządzenia Ministra Leśnictwa z dnia 10 lipca 1956 r. w celu zachowania śródleśnego torfowiska z jedynym stanowiskiem brzozy karłowatej *Betula nana* na niżu środkowo-europejskim. Zajmuje powierzchnię 12,70 ha

Rezerwat przyrody Las Mariański

Utworzony na mocy Zarządzenia Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 lipca 1958 r. w celu zachowania ze względów przyrodniczych, naukowych i dydaktycznych cennych zbiorowisk leśnych - grądowych i łęgowych. Zajmuje powierzchnię 31,45 ha

Rezerwat przyrody Reptowo

Utworzony na mocy Zarządzenia Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 28 lipca 1962 r. w celu ochrony kolonii czapli siwej. Zajmuje powierzchnię 4,14 ha.

Obszar Natura 2000 Torfowisko Linie

Obszar Natura 2000 - Torfowisko Linie został wytyczony 6 marca 2009 r. decyzją Komisji Europejskiej z dnia 12 grudnia 2008 r. w sprawie przyjęcia na mocy dyrektywy Rady 92/43/EWG drugiego zaktualizowanego wykazu terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na kontynentalny region biogeograficzny (notyfikowaną jako dokument nr C(2008) 8039 (209/93/WE)). Obejmuje on powierzchnię 5.3 ha, na której znajdują się torfowiska wysokie i przejściowe oraz jedno z trzech w Polsce stanowisk brzozy karłowatej. Dla Obszaru Natura 2000 Torfowiska Linie wytyczono plan zadań ochronnych, który obejmuje m.in. konieczność przeprowadzenia działań z zakresu ochrony czynnej, wykonania badań hydrogeologicznych oraz prowadzenia obserwacji umożliwiających reagowanie na ewentualnie pojawiające się nowe zagrożenia lub nasilanie się czynników już oddziałujących negatywnie na chronione siedliska.

Obszar Natura 2000 Solecka Dolina Wisły

Obszar Natura 2000 - Solecka Dolina Wisły został wytyczony 6 marca 2009 r. decyzją Komisji Europejskiej z dnia 12 grudnia 2008 r. w sprawie przyjęcia na mocy dyrektywy Rady 92/43/EWG drugiego zaktualizowanego wykazu terenów mających znaczenie dla Wspólnoty składających się na kontynentalny region biogeograficzny (notyfikowaną jako dokument nr C(2008) 8039 (209/93/WE)). Obejmuje on powierzchnię 7030.08 ha w 85% na terenie Nadwiślańskiego i Chełmińskiego Parku krajobrazowego. Obszar chroni 11 typów siedlisk nadrzecznych oraz związanych z nimi gatunków roślin i zwierząt.

Obszar Natura 2000 Dolina Dolnej Wisły

Obszar Natura 2000 - Dolina Dolnej Wisły został wytyczony 5 listopada 2004 r. rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 24 lipca 2004 r. Obejmuje on powierzchnię 33559.04 ha na terenie województw kujawsko-pomorskiego i pomorskiego, w ponad 27% zlokalizowany na terenie Chełmińskiego i Nadwiślańskiego Parku Krajobrazowego. Obszar stanowi ostoję ptasią. Jest to teren lęgowy dla ok. 180 gatunków ptaków oraz ważna ostoja dla

ptaków migrujących i zimujących. Dla Obszaru Natura 2000 Dolina Dolnej Wisły zostały wyznaczone zadania ochronne.

Użytek ekologiczny

Na terenie gminy Dąbrowa Chełmińska ustanowiono 105 użytków ekologicznych o pow. 109,32 ha.

Ponadto, na terenie gminy Dąbrowa Chełmińska znajduje się 24 pomniki przyrody (pojedyncze drzewa 9 sztuk oraz 15 grup drzew).

3. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY DĄBROWA CHEŁMIŃSKA

3.1. Zarys historii obszaru gminy

Najwcześniejsze ślady osadnictwa na terenie gminy pochodzą z okresu paleolitu. Świadczą o tym krzemienne groty, które znaleziono w miejscowości Rafa. Z mezolitu pochodzą znaleziska z miejscowości Czarze, a z okresu neolitu ślady ludności stałej stwierdzone w kilkunastu miejscowościach. Odkryto również pozostałości osad obronnych (Gzin i Kamieniec) oraz gród obronny w Pniu.

W okresie średniowiecza tereny gminy znajdowały się w granicach księstwa mazowieckiego. Książę Konrad I Mazowiecki odstąpił je w 1234 r. zakonowi krzyżackiemu, który następnie przystąpił do tworzenia sieci parafialnej na tym terenie. Przystąpiono w tym czasie do lokacji wsi: Pień, Gzin, Ostromecko, Czarze, Słończ, Dębowiec, Czemplewo, Bolumin, Boluminek i Dąbrowa oraz Janowo, Reptowo, Wałdowo Królewskie i Strzyżawa (XIV-XVI w.). W Gzinie i Ostromecku zbudowano ceglane kościoły, a w Pniu również zamek. Po przegranej przez zakon krzyżacki bitwy pod Grunwaldem Ziemia Chełmińska, a z nią tereny dzisiejszej gminy Dąbrowa Chełmińska zostały włączone w granice Królestwa Polskiego. Wszystkie wsie poza Dąbrową Chełmińską stanowiły własność szlachecką.

W okresie nowożytnym rozwinęło się osadnictwo ołederskie, dzięki czemu powstały nowe osiedla m.in. Strzyżawa, Wielka Kępa, Mała Kępa, Słończ i Mozgowina. Rozwój został przerwany wyniszczającymi wojnami ze Szwecją, po których nastąpił okres recesji. Odbudowa była prowadzona w oparciu o osadnictwo czynszowe. Impulsem była lokacja

Ostromecka na prawie magdeburskim w 1750 r. przez Pawła Michała Mostowskiego, wojewody pomorskiego, który wniósł tutaj okazałą rezydencję w stylu barokowym.

Po I rozbiore Polski teren gminy został wcielony do Prus, wchodząc w skład powiatu chełmińskiego, a po 1815 r., po kongresie wiedeńskim, w skład rejencji kwidzyńskiej. Równocześnie z konfiskatą dóbr nastąpiła kolonizacja niemieckich gospodarzy, a od 2. połowy XIX w. przystąpiono do rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez budowę dróg, mostów oraz budynków usługowych oraz przemysłowych. W 1893 r. zbudowano most przez Wisłę łączący Strzyżawę z Fordonem, a dwa lata później wytyczono linię kolejową łączącą Fordon z Chełmżą. Rozbudowano również pałac w Ostromecku, a wokół niego utworzono rozległy park w stylu angielskim. Pod koniec XIX w. majątek o powierzchni 3 tys. hektarów obejmował kilka folwarków, tartak, gorzelnię, a także działającą do dzisiaj rozlewnię wód mineralnych. Od lat 80. XIX w. zaczęła działać Komisja Kolonizacyjna, której zadaniem była germanizacja terenów włączonych do Prus po I rozbiore Polski. Zaczęły powstawać niemieckie kolonie osadnicze ze szkołami, kościołami ewangelickimi w Dąbrowie Chełmińskiej i Ostromecku.

Po 1920 r. nastąpiła zmiana własności majątków ziemskich. Ziemie oraz całe gospodarstwa nabywali z powrotem Polacy, często Ci, którzy wcześniej emigrowali do Zagłębia Ruhry, czy do Francji.

Po rozpoczęciu II wojny światowej władze niemieckie prowadziły akcję wysiedleńczą, która dotknęła ok. 3500 Polaków. W ich miejsce sprowadzono Niemców z krajów nadbałtyckich, czy Besarabii. Niemiecka okupacja zakończyła się 7 lutego 1945 r., kiedy żołnierze radzieccy po krwawej bitwie pokonali resztki wojsk niemieckich.

Po 1945 r. duże gospodarstwa oraz posiadłości ziemskie w tym Ostromecko zostały znacjonalizowane, a większość gruntów została rozparcelowana. W pałacu ulokowano Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci i Młodzieży Słabosłyszącej i Niesłyszącej, który funkcjonował tutaj do 1989 r. Zburzono również miejscowy kościół ewangelicki w Ostromecku. Gminę Dąbrowę Chełmińską reaktywowano po reformie administracyjnej w 1973 r. Początkowo wchodziła w skład województwa bydgoskiego, a następnie w skład powiatu bydgoskiego w województwie kujawsko-pomorskim.

3.2. Zabytki nieruchomości o najwyższym znaczeniu dla gminy

Na terenie Gminy znajdują się obiekty, które należałoby uznać za wyjątkowo wyróżniające się na tle wszystkich zabytków, zarówno wpisanych do rejestru, jak i gminnej ewidencji zabytków. Stanowią one elementy rozpoznawalne przez społeczeństwo nie tylko

w skali regionu, ale sięgają rozgłosem niekiedy dalece poza granice powiatu. Do takich „wizytówek” gminy niewątpliwie zaliczyć należy:

- **Kościół pw. św. Wojciecha i św. Katarzyny w Boluminku**

Wieś po raz pierwszy została wzmiankowana w 1410 r., w latach 1423-1424 jako własność rycerska, a następnie w 1570 r. jako własność szlachecka. Sama parafia powstała prawdopodobnie w XV w. (pierwsza wzmianka w 1445 r.). Niezależność utraciła pod koniec XVI w. Dopiero w 1859 r. ponownie została samodzielną parafią.

Obecny, murowany kościół został wzniesiony w latach 1755-1777 na miejscu wcześniejszych drewnianych świątyń z poł. XV w., 1588 r. i 1667 r. Na pocz. XX w. (w latach 1909-1910) został znacznie rozbudowany. Powstał wtedy neobarokowy transept, nowe prezbiterium z zakrystią oraz wieża od strony zachodniej wzniesiona w stylu neogotyckim. Budynek kościoła jest orientowany, murowany z cegły, otynkowany i jednonawowy.

We wnętrzu krytym drewnianym sklepieniem kolebkowym z polichromiami znajduje się rokokowy ołtarz główny z 3. ćw. XVIII w. z obrazem Ukrzyżowania z XVIII w. oraz figurami apostołów i Matki Boskiej z Dzieciątkiem z ok. 1500 r. Ponadto ołtarze boczne z 2. poł. XVIII w. z rzeźbami św. Barbary i św. Józefa z 2. poł. XVIII w., obrazami Jezusa Chrystusa i Matki Boskiej oraz obrazem św. Jana Nepomucena, klasycystyczna ambona z poł. XIX w. ze starszym fragmentem pochodzącym z 2. poł. XVII w. oraz chrzcielnica z XVII w. Na parapecie chóru muzycznego znajdują się dwa późnogotyckie popiersia papieży z 1. poł. XVI w. Na emporze znajdują się organy z 1910 r. zbudowane w bydgoskiej fabryce Paula Voelknera, a w oknach witraże m.in. z przedstawieniem św. Wojciecha z okresu rozbudowy świątyni.

- **Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Czarzu**

Wieś po raz pierwszy została wzmiankowana już w 1222 r. kiedy to została nadana biskupowi misyjnemu Chrystianowi przez Konrada Mazowieckiego. W kolejnych stuleciach była własnością rycerską, z przerwą od połowy XV do 1. poł. XVI w. kiedy należała do Torunia, który nadał jej prawo chełmińskie. Następnie Czarze należały do ksieni chełmińskiego klasztoru Magdaleny Mortęskiej, wojewody chełmińskiego Pawła Działyńskiego oraz Jana Ansgarego Czapskiego.

Parafia w Czarzu powstała już w 2. poł. XIII w., sam zaś kościół powstał niewiele później, na pocz. XIV w. i początkowo posiadał wieżę wzniesioną w konstrukcji szkieletowej,

którą nadbudowano w 1638 r. Świątynia była wielokrotnie odnawiana m.in. w latach 1648, 1800, 1881 i 1972. Kościół został wzniesiony w stylu gotyckim, jest murowany z cegły z użyciem zendrówki, w prezbiterium na kamiennym fundamencie. Ma układ salowy z zakrystią na planie kwadratu od północy poprzedzoną prostokątną kruchtą wzniesioną ok. poł. XVII w. Od zachodu przylega czworoboczna wieża, nadbudowana w stylu modernistycznym w 1974 r.

Wnętrze kryte belkowym stropem z XVII w. przebudowanym w 1881 r. We wnętrzu znajduje się ołtarz główny z 1. poł. XIX w. z wykorzystaniem wcześniejszych elementów z końca XVII w., dwa ołtarze boczne z ok. 1700 r. pochodzące ze Starogrodu, ołtarz barokowy z 2. poł. XVII w. przekształcony w XIX w. z rzeźbami barokowymi z XVIII w., ambona z tego samego czasu co ołtarz główny. Na uwagę zasługuje gotycka pieta z 1. ćw. XV w.

- **Kościół ewangelicki, ob. rzymsko-katolicki pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Dąbrowie Chełmińskiej**

Dąbrowa Chełmińska została po raz pierwszy wzmiankowana w 1285 r. Od 1418 r. należała do zakonu krzyżackiego, a od 1505 r. była własnością biskupów chełmińskich. We wsi nie było dworu, ani zabudowań folwarcznych, a według sprawozdań z wizytacji biskupich po wojnach szwedzkich znaczną część gruntów porastały drzewa i krzewy. W 2. poł. XVIII w. wieś zamieszkiwało 87 osób. Pod zaborem pruskim przeprowadzono szeroko zakrojoną akcję germanizacyjną polegającą na rozparcelowaniu ziemi oraz wspieraniu osadnictwa niemieckiego, czego konsekwencją była budowa na przełomie XIX i XX w. m.in. kościoła ewangelicko-unijnego.

Świątynia została wzniesiona w stylu neogotyckim, jest murowana z cegły rozczłonkowana blendami oraz pasami gzymsów. Kościół jest salowy na rzucie prostokąta z wieżą od strony północnej.

Wnętrze jest skromne i składa się z neogotyckiego ołtarza głównego oraz namalowanych na suficie ornamentów.

- **Kościół pw. św. Mikołaja w Ostromecku**

Gotycki kościół pw. św. św. Mikołaja, Stanisława i Jana Chrzciciela w Ostromecku został wzniesiony prawdopodobnie w 1445 r., z tego czasu pochodzi pierwsza wzmianka o świątyni. Pod koniec XVI w. kościół został przejściowo przejęty przez protestantów.

W 1630 r. został gruntownie odnowiony, następnie w 1675 r. konsekrowany. W tym czasie dobudowano również zakrystię od północy. W latach 1763-1764 została wybudowana czworoboczna barokowa wieża. Prace remontowe oraz odnowienia miały miejsce w 1745 r., latach 1806-1808, 1839 r., następnie w latach 1844-1845. W 1885 r. na ścianach budowli odkryto malowidła wykonane temperą, pochodzące z czasów budowy. W 1954 r. odnowiono wieżę i dach, a w 1959 r. wewnątrz kościoła. Obiekt poddawany jest bieżącym pracom konserwatorskim.

Kościół jest orientowany, murowany z cegły, otynkowany, oszkarpowany, zwieńczony barokowym profilowanym gzymsem koronującym. Jednonawowy, trójprzęsłowy korpus został wzniesiony na rzucie prostokąta z czworoboczną wieżą od zachodu, zakrystią od północy, kruchtą wejściową od południa oraz nieco węższym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium od wschodu. Wieża jest dwukondygnacyjna, zaakcentowana w narożach pilastrami w wielkim porządku, kondygnacje oddzielone są gzymsem, przeprute oknami oraz blendami zakończonymi łukiem półkolistym. Wejście w wieżę zamknięte jest łukiem odcinkowym. Wieża jest ujęta po bokach esownicowymi półszczytami nawy głównej, nakryta hełmem barokowym z ośmioboczną latarnią. Na elewacji północnej okna zakończone łukiem ostrym, wejście do zakrystii zaakcentowane łukiem półkolistym. Od południa na elewacji okna zamknięte łukiem ostrym oraz półkoliście, kruchta zakończona szczytem trójkątnym, wejście do kruchty zamknięte odcinkowo. Korpus od prezbiterium został oddzielony niskim szczytem o lekko wklęsłych płycinach. Wnętrze nakryte sklepieniem kolebkowo-krzyżowym, w zakrystii sklepienie krzyżowe z gurtami, pod wieżą żaglaste, na piętrze wieży oraz w kruchcie stropy.

Wyposażenie wnętrza barokowe. Ołtarz główny powstał w 1. ćw. XVIII w. Nastawa ma kształt bardzo bogatej ramy akantowo-wstęgowej z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 1630 r. w dolnej części i owalnymi obrazami przedstawiające św. Mikołaja, św. Jerzego, św. Stanisława i św. Zygmunta. W zwieńczeniu znajduje się obraz św. Jana Chrzciciela. Ołtarze boczne powstały przed 1737 r. W ołtarzu lewym znajduje się obraz przedstawiający św. Józefa z Dzieciątkiem Jezus oraz św. Annę nauczającą córkę Maryję. W ołtarzu prawym w centrum znajduje się przedstawienie Ukrzyżowania, a w górnej części ukazany jest św. Antoni z Dzieciątkiem Jezus. Na pozostałe wyposażenie składają się m.in.: ambona z przełomu XVIII i XIX w. z symbolami czterech ewangelistów, Pieta z 2. ćw. XV w, obraz na blasze przedstawiający ukrzyżowanie z końca XVII w. z portretami fundatorów kościoła - Jadwigi i Jakuba Dorpowskich, tablica konsekuracyjna z 1675 r., rzeźba Pasja z końca XVII w., rzeźba św. Jerzego walczącego ze smokiem z 2. poł. XVII w., rzeźba

Chrystusa Zmartwychwstałego oraz gotycka rzeźba z 2. ćw. XIV w. przedstawiająca Matkę Boską Tronującą z Dzieciątkiem.

- **Zespół pałacowy w Ostromecku**

Pałac stary

Pałac barokowy (tzw. Stary) w Ostromecku jest usytuowany na skraju wiślanej skarpy, w głębi parku, na płn.-zach. od Pałacu Nowego. Ta okazała rezydencja z panoramicznym widokiem na Wisłę została zbudowana ok. 1730 r. przez rodzinę Mostowskich. Bogdan Teodor Mostowski, kasztelan płocki przebudował skromny dwór szlachecki na dwukondygnacyjny budynek z ogrodem, a jego syn Paweł Michał Mostowski, wojewoda pomorski, przekształcił budynek w wielkopańską siedzibę w stylu saskiego rokoka. W obecnej formie jest to pałac barokowy, całkowicie podpiwniczony, posiadający trzy kondygnacje z półpiętrzem i poddaszem nieużytkowym. Dach mansardowy o konstrukcji drewnianej pokryto łupkiem kamiennym. Budynek jest murowany z cegły, ściany piwnic z kamienia. Pięcioosiowe elewacje - główna i ogrodowa - są podobnie rozwiązane, do wysokości pełniące rolę cokołu parteru boniowane, dwa wyższe piętra opięte są pilastrami. Akcent środkowy w każdej z nich stanowią trójosiowe pozorne ryzality, zwieńczone trójkątnymi naczółkami. Elewację północną, ogrodową, wzbogaca taras widokowy. Z parteru na półpiętro prowadzą pochodzące z czasów budowy symetryczne, dwubiegowe schody, usytuowane w dwóch przeciwległych narożnikach holu wejściowego, kontynuowane wyżej jako symetryczne klatki schodowe wiodące na wyższe piętra. Na północ od pałacu rozpościera się ogród włoski, sięgający do terenów zalewowych rzeki.

Pałac Nowy

Klasycyistyczny Pałac Nowy w Ostromecku został ufundowany przez Jacoba Martina Schönborna i wzniesiony w latach 1832-40 według projektu berlińskiego architekta Carla Friedricha Schinkla. W XIX w. dobudowano od południa budynek w stylu neobarokowym, salę balową od północy i tarasy ogrodowe. Obecnie pałac, dwór i park należą do gminy Bydgoszcz.

Pałac został wzniesiony na planie prostokąta z przybudówką z balkonem od północy i pałacykiem myśliwskim na planie zbliżonym do kwadratu od południa. Między nim a pałacem głównym od wschodu wieloboczny ryzalit z balkonem. Bryła pałacu jest dwukondygnacyjna z piwnicą i poddaszem, wsparta na kamiennym cokole.

Elewacja wschodnia budynku głównego jest jedenastoosiowa. Pierwsza kondygnacja jest boniowana poziomymi pasami, okna prostokątne. Kondygnacje zostały oddzielone gzymsem kostkowym. Druga kondygnacja została zaakcentowana pilastrami podtrzymującymi ozdobny gzymś koronujący, okna prostokątne. Trzy środkowe osie zostały objęte ryzalitem wejściowym. Otwór wejściowy o wykroju prostokątnym został ujęty prostokątnymi filarami podtrzymującymi trójkątny naczółek. Okna drugiej kondygnacji ryzalitu są zamknięte półkoliście z zaznaczonym łukiem. Wieloboczny ryzalit skrajnej osi powtarza zdobienia elewacji, w dolnej części jest boniowany z półkolistymi oknami, w górnej części znajduje się zadaszony balkon. Przybudówka od północy jest jednoosiowa, jednokondygnacyjna, zakończona ozdobną balustradą. Okno zamknięte półkoliście, ujęte podobnie jak naroża ze zdwojonymi pilastrami.

Od zachodu bryłę pałacu poprzedza duży taras z wejściem na osi środkowej. Elewacja jest analogiczna jak wschodnia. Trzy środkowe osie w dolnej części zostały zaakcentowane trójbocznym ryzalitem z balkonem.

Pałacyk myśliwski przylegający od południa do budynku głównego został połączony z nim poprzez łącznik. Elewacje są w całości boniowane, zakończone balustradą tralkową, kondygnacje oddzielone gzymśami. Okna prostokątne z dekoracyjnymi gzymśami nadokiennymi i podokiennymi. Od wschodu wejście główne zostało zaakcentowane półkolistym ryzalitem z dekoracyjnym wejściem zwieńczonym trójkątnym naczółkiem. Osie boczne zakończone szczytami mieszczącymi okna poddasza. Od zachodu oś środkowa wysunięta w formie ryzalitu zwieńczonego dekoracyjnym szczytem, osie boczne mniejszymi szczytami.

Wnętrze rezydencji stanowi kompozycja dwutraktowa z westybulem oraz połączonych z nim salonem ogrodowym i amfiladowymi pomieszczeniami po bokach salonu.

Mauzoleum

Neoromańskie mauzoleum rodziny Schönborn-Alvensleben składało się pierwotnie z dwóch części: kaplicy, zbudowanej w 1878 r. staraniem Albrechta Alvenslebena i jego żony Marty Schönborn von Alvensleben. W 1887 r. od strony wschodniej urządzono prostokątny cmentarz, ogrodzony ceglany murem na kamiennej podmurówce, w którym od strony południowej umieszczono wejście, a od północnej biforyjne przeźrocza dzielone kamiennymi neoromańskimi kolumnkami. Prawdopodobnie w latach 60. XX w. kaplica została rozebrana, zachowała się z niej jedynie krypta grobowa, dolne partie murów wraz z mozaikową posadzką oraz portal wejściowy z piaskowcowym tympanonem, w którym

przedstawiono liście palmowe, a między nimi Chrystogram (monogram IHS). Cmentarz uległ dewastacji prawdopodobnie w tym samym czasie, w którym rozebrano kaplicę. Obecnie na miejscu zachowały się jedynie obmurowania nagrobków.

Park

Wokół zespołu pałacowego znajduje się park o powierzchni 36 ha składający się z dwóch części zróżnicowanych pod względem kompozycyjnym i krajobrazowym. Przy pałacu starym znajduje się regularny ogród włoski z początków XVIII w. Zlokalizowany jest na trzech tarasach opadających w kierunku Wisły. W otoczeniu pałacu nowego znajduje się z kolei park w stylu angielskim urządzony przez Petera Josepha Lennego, pruskiego ogrodnika królewskiego.

Drzewostan parku jest mocno zróżnicowany. Znajduje się tutaj kilkadziesiąt pomników przyrody.

- **Zespół wytwórni wód stołowych**

Przedsiębiorstwo zlokalizowane jest w północno-zachodniej części wsi w sąsiedztwie rezerwatu przyrody Las Mariański. Najstarsze źródła dotyczące wody czerpanej z naturalnego źródła w Ostromecku pochodzą z 2. poł. XVI w. Na skalę przemysłową eksploatację podjęto w 1894 r. kiedy powstała studnia głębinowa, z której pozyskiwano wodę pod nazwą Źródło Marii, a obecnie Ostromecko.

W skład zespołu wchodzi budynek produkcyjny z 1903 r., budynek mieszkalno-administracyjny z 1884 r. i mur oporowy z tego samego czasu.

3.3. Zabytki archeologiczne

Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo-konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Systematyzuje on istniejący zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez obserwację archeologiczną terenu oraz uwzględnianie informacji zawartych w zbiorach archiwalnych, zbiorach muzealnych, instytucjach i publikacjach. Zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu. Do zbioru włączane są wszelkie informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru

badan, a takze wszystkie biezace informacje weryfikujace lub uzupealnijace dotychczasowe zebrane dane. W ten sposob dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metoda AZP moze byc zrodlem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie i zabytkach archeologicznych.

Obecnie Ustawa o ochronie zabytkow i opiece nad zabytkami naklada na Gmine Dabrowa Chelminska obowiazek sporzadzenia ewidencji zabytkow archeologicznych znajdujacych sie na terenie gminy.

Na ich podstawie zalożono ewidencje zabytkow archeologicznych dla Gminy Dabrowa Chelminska, ktora nalezy na biezaco uzupealnac o nowe dane nt. wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszlosci, niezaleznie od charakteru badan oraz na podstawie uzyskiwanych wynikow badan weryfikacyjnych AZP. W ewidencji zabytkow archeologicznych ujeta 386 stanowisk, na ktorych stwierdzono rozne funkcje osadnicze, z ktorych dwa znajduja sie w rejestrze zabytkow - grodzisko datowane na czasy kultury luzyckiej w Gzinie oraz grodzisko z wczesnego sredniowiecza w Pniu.

Pierwsze badania archeologiczne grodziska w Gzinie przeprowadzono w latach 1968-1969. We wnetrzu znaleziono 61 jam zawierajacych ludzkie szczatki, a dookolu liczne slady swiadczone o intensywnym osadnictwie. O wielkosci grodziska swiadcza zachowane do dzisiaj waly o wysokosci 11 metrow.

Badania wykopaliskowe w Pniu byly prowadzone w latach 2005-2009 przez Zaklad Archeologii Sredniowiecza i Czasow Nowozytnych Instytutu Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Podczas badan odkryto slady drewnianego zamku krzyzackiego zlokalizowanego na miejscu wczesnosredniowiecznego walu grodowego z polowy X w.

3.4. Zabytki z terenu Gminy Dabrowa Chelminska objete ochrona prawną poprzez wpis do rejestru zabytkow

3.4.1. ZABYTKI NIERUCHOME

Lp.	Miejscowosc	Zespól/obiekt pojedynczy	Datowanie	Nr rejestru zabytkow
1	BOLUMINEK	Zespól kościoła parafialnego: <ul style="list-style-type: none"> ● kościół pw. św. św. Wojciecha i Katarzyny ● cmentarz par. ● ogrodzenie 	1755-1777, 1910	A/44/1-3 z 28.12.2001

2	CZARZE	<ul style="list-style-type: none"> kościół par. pw. Narodzenia NMP d. cmentarz przy kościele 	pocz. XIV, XVII, XIX	A/1687/1-2 z 3.12.2015
3	DĄBROWA CHEŁMIŃSKA	Kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. fil. pw. Wniebowzięcia NMP	XIX/XX	A-45 z 28.12.2001
4	OSTROMECKO	<ul style="list-style-type: none"> Kościół par. pw. św. Mikołaja 	2. poł. XV, 1765	A/753 z 30.11.1929
		<ul style="list-style-type: none"> Zespół pałacowy <ul style="list-style-type: none"> pałac "stary", ul. Parkowa pałac "nowy" tarasy przy pałacu "nowym" mauzoleum rodziny Schonborn-Alvensleben park 	XVIII-XIX, <ul style="list-style-type: none"> pałac "stary", 1759-1766 pałac "nowy", 1835-1848, 1891 mauzoleum rodziny Schonborn-Alvensleben, 1878 park, XVIII/XIX 	326 z 19.12.1955, A/256/1-3 z 24.04.1991 i 326 z 19.12.1955
		<ul style="list-style-type: none"> Zespół wytwórni wód stołowych <ul style="list-style-type: none"> budynek produkcyjny budynek mieszkalno-administracyjny mur oporowy 	<ul style="list-style-type: none"> budynek produkcyjny, 1903 budynek mieszkalno-administracyjny, 1884 mur oporowy, 1884 	A/297/1-3 z 23.01.1992

3.4.2. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska do rejestru zabytków wpisane są dwa grodziska w Gzinie i w Pniu:

- Gzin – stan 1, 2 (AZP 36-40/94, 127) grodzisko kultury łużyckiej oraz osada kultury łużyckiej

- Pień – stan. 1 i 2 – grodzisko wczesnośredniowieczne wpisane do rejestru zabytków i osada podgrodzowa

3.5. Gminna ewidencja zabytków Gminy Dąbrowa Chełmińska

3.5.1. ZABYTKI NIERUCHOME

ANEKS NR 1, str. 87

3.5.2. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

ANEKS NR 2, str. 100

4. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SZANS I ZAGROZEŃ

Mocne strony:

- korzystne położenie w sąsiedztwie Bydgoszczy oraz rzeki Wisły
- położenie w I strefie (do 25 km) zasięgu obsługi Portu Lotniczego Bydgoszcz-Szwederowo
- lokalizacja w centralnej części województwa kujawsko-pomorskiego
- zróżnicowane środowisko przyrodnicze, blisko połowa obszaru gminy znajduje się na terenie Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego
- liczne pomniki przyrody
- bogaty i zróżnicowany regionalny krajobraz kulturowy
- bogate zasoby wód mineralnych
- uchwalone i sukcesywnie sporządzane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
- zespół pałacowo-parkowy w Ostromecku jako znaczący ośrodek kultury o znaczeniu ponadregionalnym
- ślady osadnictwa olęderskiego w dolinie Wisły
- wytyczone szlaki turystyczne oraz rowerowe
- działalność Lokalnej Grupy Działania "Zakole Dolnej Wisły", Kół Gospodyń Wiejskich oraz Ochotniczych Straży Pożarnych
- czytelne: historyczne układy ruralistyczne w Czarze, Dąbrowie Chełmińskiej i Ostromecku wzbogacone o obiekty zabytkowe

- zachowane obiekty historyczne i miejsca pamięci będące świadectwem wielokulturowości i wielowyznaniowości
- korzystne warunki rozwoju turystyki oparte na dużym potencjale naturalnym i kulturowym
- utrzymanie w dobrym stanie obiektów sakralnych
- stopniowy wzrost świadomości dotyczącej historii regionu, tradycji oraz wartości dziedzictwa kulturowego wśród lokalnej społeczności, bogata tradycja i przywiązanie mieszkańców do ziemi, silna tożsamość

Słabe strony:

- niewykorzystywanie potencjału związanego z wielokulturową tradycją
- niskie zainteresowanie kulturą olęderską na terenie gminy
- niezadowalająca popularyzacja wiedzy o wartościach chronionych obiektów
- całkowite wyburzenia lub znaczne przekształcenia cennych elementów zespołów folwarcznych i zabudowy wiejskiej
- problemy finansowe mieszkańców, przekładające się w niektórych przypadkach na pogarszający się stan zachowania obiektów zabytkowych
- brak środków na prowadzenie dokładnych badań architektonicznych i historycznych
- niewystarczające nakłady na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami
- niewystarczająca ilość miejsc rekreacji i spędzania czasu wolnego
- niewystarczająco rozwinięta sieć usług gastronomicznych i agroturystycznych (na terenie gminy znajdują się jedynie trzy gospodarstwa agroturystyczne)
- niedoinwestowanie infrastruktury turystycznej, ogólnodostępnych miejsc wypoczynku nad znajdującymi się na terenie Gminy zbiornikami wodnymi
- niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytej opieki nad zabytkami
- słaba ekspozycja najważniejszych obiektów zabytkowych gminy
- niska aktywność kulturalno-społeczna mieszkańców gminy
- słabe wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych
- niedostateczne oznakowanie szlaków turystycznych
- niepełne wykorzystanie szlaków komunikacyjnych przebiegających przez teren gminy, w szczególności linii kolejowej
- duże zróżnicowanie zabudowy, brak jednolitego stylu
- zjawisko niewłaściwej termomodernizacji obiektów historycznych
- wymiana zabytkowej stolarki okiennej i drzwiowej na nową PCV, dysharmonizującą

- dysharmonizujące reklamy na obiektach zabytkowych (ul. Bydgoska w Dąbrowie Chełmińskiej)
- samowolne działania, bez uzgodnień z konserwatorem zabytków przy obiektach zabytkowych
- zły stan techniczny budynków spowodowany zużyciem technicznym

Szanse i możliwości rozwoju:

- rozwój turystyki - turystyka weekendowa Torunia i Bydgoszczy
- rozwój turystyki uzdrowiskowej związanej ze źródłem wody w Ostromecku
- rozwijająca się turystyka wędrownicza oraz krajoznawcza
- wysokie zróżnicowanie terenów leśnych położonych na zboczach oraz krawędziach tras szczególnie w południowej części gminy umożliwiające rozwój turystyki narciarskiej
- budowa ośrodka jeździeckiego, toru saneczkowego, wyciągu narciarskiego
- wyznaczenie punktów widokowych
- rozwój żeglarstwa i sportów wodnych na Wiśle
- rozwój gospodarstwa agroturystycznych na terenie gminy
- wyznaczenie szlaków konnych
- lepsza oferta gastronomiczna oraz hotelowa
- zainteresowanie lokalną tradycją oraz produktami regionalnymi
- uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony środowiska kulturowego i naturalnego w lokalnych dokumentach o znaczeniu strategicznym
- wzbogacenie szlaków turystycznych o miejsca i obiekty zabytkowe
- wyeksponowanie i promocja tradycji związanych z osadnictwem olęderskim
- środki pomocowe – krajowe i zagraniczne oraz wygospodarowanie środków w budżecie gminy na prace konserwatorskie przy obiektach zabytkowych
- promocja i rozwój agroturystyki, wykorzystanie potencjału Zespołu Pałacowo-Parkowego w Ostromecku
- koncentracja zabudowy oraz jednoczesne dążenie do estetyzacji oraz podniesienia standardów i walorów architektonicznych obiektów
- prowadzenie działań edukacyjnych w szkołach oraz bibliotekach i domu kultury
- współpraca z instytucjami turystycznymi i kulturalnymi oraz stowarzyszeniami zajmującymi się ochroną dziedzictwa kulturowego
- poprawa dostępności informacji o atrakcjach turystycznych gminy
- rosnące zapotrzebowanie na tradycyjne, lokalne produkty

- wzrastająca atrakcyjność turystyczna regionu
- kompleksowe działania promocyjne o spójnym przekazie, mającym na celu budowanie marki regionu - silnego ośrodka kulturalnego o bogatych walorach krajobrazowych, przyrodniczych i wypoczynkowych
- ścisła współpraca ze stolicą administracyjną powiatu w zakresie wspólnych działań promocyjnych i inwestycyjnych zwiększających atrakcyjność turystyczną regionu
- kształtowanie wrażliwości na kulturę oraz edukacja regionalna dzieci i młodzieży
- organizowanie konkursów, zakresem obejmujących dziedzictwo kulturowe regionu
- nawiązywanie współpracy z sąsiednimi gminami
- wykorzystanie metod aktywnego marketingu do rozpoznania rynku turystycznego w celu wejścia na ten rynek
- rosnące potrzeby mieszkańców okolicznych, dużych ośrodków miejskich dotyczące nieodległych miejsc wypoczynku i aktywnej rekreacji
- sukcesywne prowadzenie prac przy obiektach i założeniach zabytkowych w celu zachowania oraz podnoszenia ich atrakcyjności turystycznej
- inwestycje w infrastrukturę turystyczną oraz wspieranie lokalnych przedsięwzięć mających na celu rozwój agroturystyki i bazy noclegowej na terenie Gminy
- edukacja obecnych i przyszłych użytkowników w zakresie bieżącej pielęgnacji obiektów zabytkowych
- stworzenie atrakcyjnej bazy danych o dziedzictwie kulturowym gminy

Zagrożenia i bariery:

- odpływ młodego pokolenia do Bydgoszczy oraz innych, większych ośrodków miejskich
- zagrożenie powodziami i w związku z tym położenie w strefie ograniczonego zainwestowania
- degradacja środowiska naturalnego spowodowana przekroczeniem norm zanieczyszczenia, wód, gleb, powietrza, poziomu hałasu czy promieniowania
- niewłaściwa gospodarka rolna mająca negatywny wpływ na środowisko przyrodnicze
- rabunkowa gospodarka leśna szczególnie w południowej części gminy spowodowana występowaniem ubogich gleb
- pewne ograniczenia inwestycyjne spowodowane położeniem na terenach chronionych (parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, obszary Natura 2000)
- narastająca konkurencja na regionalnym rynku turystycznym

- potencjalnie wysokie koszty adaptacji jezior Skrzyńka i Czarze do uprawiania turystyki, przewyższające możliwości finansowe gminy
- zubożenie społeczeństwa z powodu likwidacji zakładów pracy, brak miejsc pracy
- napowietrzna sieć wysokiego napięcia poprowadzona przez park krajobrazowy
- nieprawidłowa ekspozycja wysokiej skarpy w rejonie wsi Pień i Rafa, spowodowana nadmierną zabudową
- zmniejszenie środków zewnętrznych
- zwiększanie zadań własnych gminy bez wsparcia finansowego
- wzrost rozproszonej zabudowy mieszkaniowej, jednorodzinnej spowodowany bliskim sąsiedztwem Bydgoszczy
- degradacja obiektów zabytkowych spowodowana niewłaściwym użytkowaniem
- negatywne nastawienie części właścicieli do ochrony zabytków, postrzeganej nie jako szansa na zachowanie wspólnego dziedzictwa, a źródło represji i ograniczeń.

4.1. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej i rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, 2245, z 2019 r. poz. 730) wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Stanowiska archeologiczne niewpisane do rejestru zabytków, ujawnione głównie podczas badań AZP, stanowią podstawową i najliczniejszą grupę archeologicznego dziedzictwa kulturowego. Zasięg stanowisk archeologicznych wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych, nie zawsze jednak dokładnie musi odpowiadać zasięgowi występowania reliktywów archeologicznych. Dlatego, należy go traktować orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne występują także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na każdego, kto zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego – obowiązek (z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1 cyt. ustawy), pokrycia kosztów

badan archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Istotnymi zagrożeniami dla stanowisk archeologicznych są inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego, budowa dróg), nielegalna eksploatacja piasnic i żwirowni. Duże zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowiących większość na terenie gminy, stanowi głęboka orka. Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali. Wiele zagrożeń wynika z przyspieszonego rozwoju gospodarczego – użycie ciężkiego sprzętu w rolnictwie, rozwój budownictwa na obrzeżach miejscowości oraz budowa dróg. A zatem podstawowym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych.

Aby zapobiec zniszczeniu stanowisk archeologicznych, prace ziemne prowadzone w strefie ochrony stanowisk archeologicznych wymagają prowadzenia prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Powyższy wymóg jest szczególnie ważny podczas takich inwestycji, jak budowa obwodnic, dróg, kopalni kruszywa, obiektów kubaturowych, gdyż inwestycje te z uwagi na szerokopłaszczyznowy charakter prac ziemnych, w bezpowrotny sposób niszczą substancję zabytkową i obiekty archeologiczne.

Przebudowa układów ruralistycznych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie epizodów osadniczych na tym terenie. Pozwalają skorygować, uszczegółowić i potwierdzić dane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest również rozwój turystyki, zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te, dzisiaj atrakcyjne pod względem rekreacyjnym, w przeszłości często były miejscem zakładania osad ludzkich. Dostęp do wody stanowił podstawę egzystencji i umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Rozwój przemysłu, turystyki, budownictwa mieszkaniowego, może stanowić istotne zagrożenie dla zabytków archeologicznych, dlatego ważne jest wypełnianie przez inwestorów

wymogów konserwatorskich określonych przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska największymi zagrożeniami dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych, są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia szerokopłaszczyznowych prac ziemno-budowlanych. Istotnym zagrożeniem jest nie zrównoważona eksploatacja kopalni. Na terenie gminy występuje 7 rozpoznanych złóż, z których czynnych jest jedno - w Gzinie. Gmina Dąbrowa Chełmińska położona jest częściowo na terenach szczególnie zagrożonych powodzią, która może doprowadzić do zniszczenia i przzerwania wałów przeciwpowodziowych. Okolice Gzina, Mozgowiny i Reptowa narażone są również z racji swojego położenia w strefie zboczowej Wisły na osuwanie się mas ziemnych.

Planowane w najbliższych latach na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska inwestycje związane z pracami ziemnymi mogące nieść zagrożenie dla zabytków archeologicznych to:

- Wyznaczenie nowych terenów pod budownictwo mieszkaniowe
- Budowa nowych dróg gminnych
- Przebudowa drogi wojewódzkiej nr 551 z obwodnicą Ostromecka
- Przebudowa linii kolejowej nr 209
- Przebudowa drogi krajowej nr 80
- Budowa i modernizacja urządzeń melioracyjnych na terenie gminy

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych, w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

5. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE, PRIORYTETY I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Strategicznym celem Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrowa Chełmińska na lata 2020-2023 jest zachowanie dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie gminy, które służyć powinno budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości lokalnej

społeczności, utrzymaniu ładu przestrzennego, rozwojowi turystyki oraz rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Aby go osiągnąć należy podjąć działania priorytetowe, zapoczątkowując proces realizowany przez wiele lat, w konsekwencji których zabytki będą otaczane coraz lepszą opieką. W miarę postępów, działania winny być poddawane systematycznej weryfikacji, co pozwoli na realne dopasowanie do aktualnych możliwości finansowych i potrzeb właścicieli.

Urząd Gminy i Gmina Dąbrowa Chełmińska ze względu na ustawowy obowiązek ochrony wartości społecznie istotnych, posiada instrumenty prawne umożliwiające budowanie i ugruntowanie świadomości społecznej względem ochrony i opieki nad lokalnym dziedzictwem kulturowym.

Ponadto poprzez prowadzone działania samorząd ma możliwość wskazywania kierunków rozwoju w stosunku do podmiotów prywatnych posiadających obiekty zabytkowe i kreowania polityki promocyjnej budującej wizerunek oraz prestiż wsi i Gminy Dąbrowa Chełmińska jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, nasyconego bogactwem zachowanych elementów kulturowych, o indywidualnym i unikatowym charakterze. Wobec powyższego objęcie – ze strony Urzędu Gminy i Gminy Dąbrowa Chełmińska – należyłą opieką zabytków stanowi jeden z istotnych aspektów działalności lokalnego samorządu.

Powyższą politykę określa kolejny Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska na lata 2020-2023, który jest kontynuacją Programu opieki nad zabytkami z 2015 r., dla realizacji którego priorytetowe jest osiągnięcie celów określonych w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami.

Na potrzeby Programu określone zostały trzy podstawowe priorytety, które poprzez wytyczone w ich ramach kierunki działań oraz wskazane do realizacji zadania, w całości wypełniają ustawowe cele dla opracowywania gminnych programów opieki nad zabytkami.

- Priorytet I.

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Dąbrowa Chełmińska

- Priorytet II.

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

- Priorytet III.

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja, służące budowaniu tożsamości

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Dąbrowa Chełmińska

Kierunki działań	Zadania	Czas realizacji
<p>Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów, ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń ▪ Prowadzenie w pierwszej kolejności prac zabezpieczających i powstrzymujących proces destrukcji, remontowanie zgodnie z wymogami konserwatorskimi, preferowanie działań zabezpieczających autentyczną substancję zabytkową ▪ Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów) ▪ Opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych ▪ Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy ▪ Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością gminy) do nowych funkcji ▪ Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym gminnych parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych cmentarzy) ▪ Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych ▪ Współpraca Samorządu z właścicielami o należyte utrzymanie obiektów zabytkowych ▪ Przy sprzedaży przez gminę obiektów 	<p>2020-2023</p>

	<p>zabytkowych preferowanie inwestorów zobowiązujących się do właściwego zagospodarowania obiektów nieużytkowanych</p> <ul style="list-style-type: none"> Wykonanie zestawienia cmentarzy ze szczególnym uwzględnieniem nieczynnych nekropolii ewangelickich, oznaczenie tych miejsc i prowadzenie na ich terenie bieżących prac porządkowych 	
<p>Podjęcie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne</p>	<ul style="list-style-type: none"> Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: gminnych parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy, itp. Opracowanie mapy cmentarzy w szczególności nieczynnych cmentarzy ewangelickich i udostępnienie jej na stronie gminy Ekspozycja najcenniejszych obiektów o wartości historycznej, w tym wykonanie iluminacji i podświetlenie najciekawszych zabytków 	2020-2023
<p>Podjęcie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami</p>	<ul style="list-style-type: none"> Wspieranie utrzymywania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów (np. poprzez realizację Hallandzkiego Modelu Konserwacji Zabytków, w myśl zasady „ratować zabytki, ratować pracę, ratować rzemiosło”) Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach, jako jedna z możliwych form ratowania budynków niedoinwestowanych, niszczących i ginących 	2020-2023

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego		
Kierunki działań	Zadania	Czas realizacji
<p>Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego</p>	<ul style="list-style-type: none"> Wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów widokowo-krajobrazowych, studiów historyczno-urbanistycznych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego gminy (w tym w miejscowych planach 	2020-2023

	<p>zagospodarowania przestrzennego)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji) ▪ Staranne planowanie przestrzenne wsi, respektujące wartości układów ruralistycznych ▪ Nawiązanie w nowej architekturze do lokalnych wzorów i materiałów oraz konsekwentnego egzekwowania praw w tym zakresie ▪ Wdrożenie działań programowych zapobiegających samowoli budowlanej ▪ Ochrona panoram oraz przedpoli widokowych i wsi 	
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podjęcie działań zmierzających do objęcia ochroną prawną, poprzez bieżącą aktualizację gminnej ewidencji zabytków, obiektów zabytkowych o znaczących dla regionu wartościach historycznych, artystycznych i naukowych 	2020-2023
Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poprawa ładu przestrzennego wsi oraz zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez: <ul style="list-style-type: none"> ○ ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy ○ wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącą jego zabudowę ○ wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji 	2020-2023

Priorytet III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości		
Kierunki działań	Zadania	Czas realizacji
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy ▪ Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego ▪ Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego ▪ Wykorzystanie dostępnych platform internetowych do promowania regionu jak np. zabytek.pl poprzez bieżące uzupełnianie informacji o zabytkach z terenu gminy, tworzenie wycieczek z oznaczeniem obiektów zabytkowych z terenu gminy Dąbrowa Chełmińska jak np. szlakiem Olędrow 	2020-2023
Edukacja społeczna i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i jego ochronie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wspieranie rozwoju muzeów regionalnych i izb pamięci ▪ Organizowanie szkoleń, warsztatów, kampanii informacyjnych oraz wykładów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego ▪ Udział pracowników Urzędu Gminy w konferencjach i warsztatach związanych z ochroną dziedzictwa ▪ Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych ▪ Pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, wzmacnianie procesów integracyjnych w społeczności lokalnej ▪ Utrwalenie w świadomości społecznej tzw. tradycji miejsca, lokalizacji nieistniejących obiektów o znaczeniu dla historii regionu ▪ Używanie i stosowanie (także w stosunku do nowopowstających zespołów zabudowy) historycznych nazw miejscowości – przysiółków, historycznych nazw ulic itp., inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian 	2020-2023

	<p>w istniejącym nazewnictwie, promujących lokalną historię i lokalne tradycje</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Oznakowanie obiektów zabytkowych i mających wartość historyczną tablicami informacyjnymi ▪ Publikacja zaktualizowanych materiałów w formie broszur, ulotek, filmów, folderów, informacji na stronie internetowej ▪ Upamiętnianie i utrwalanie w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z regionem itp., poprzez działalność wydawniczą (regionalia), prowadzenie lekcji nt. przeszłości kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji ▪ Włączenie edukacji o zabytkach, opiece nad nimi i tradycjach regionu do programów nauczania i innych form pracy z uczniem (konkursy, imprezy) ▪ Udostępnianie informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną, położonych na terenie gminy turystom ▪ Udostępnianie obiektów historycznych dla celów turystycznych i promocyjnych 	
<p>Specjalistyczne rozpoznawanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowaniem lub realizowanym procesem inwestycyjnym</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych) ▪ Wykonywanie prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, badania historyczno-architektoniczne, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego) ▪ Prowadzenie i wspieranie działań dokumentujących dziedzictwo kulturowe gminy (w tym: badania archeologiczne, kwerendy w archiwach) ▪ Poszerzanie informacji o kulturze regionu ▪ Sporządzenie listy obiektów do wpisania do rejestru zabytków 	2020-2023
<p>Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych, wodnych) wykorzystujących walory dziedzictwa 	2020-2023

<p>służąca kreacji produktów turystyki kulturowej</p>	<p>kulturowego</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej ▪ Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy 	
--	--	--

6. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zakłada się, że zadania określone w Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrowa Chełmińska będą realizowane w wyniku następujących działań:

- A.** Ścisła współpraca władz samorządowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, parafiami, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi
- B.** Działania własne władz samorządowych
  - Prawne – sporządzenie i uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów, które winny być objęte ochroną, powołanie parków kulturowych
  - Finansowe – należyte utrzymanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, będących własnością gminy oraz stosowanie systemu dotacji i ulg finansowych, nagród czy zachęt dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych
  - Programowe – realizacja projektów i programów regionalnych
- C.** Działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej

Zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prezydent, burmistrz, wójt ma obowiązek sporządzania co dwa lata sprawozdania z realizacji programu, które przedstawia radzie gminy. Zaleca się, aby sprawozdania te były przekazywane do wiadomości Urzędu Ochrony Zabytków.

Kolejna edycja (aktualizacja) Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dąbrowa Chełmińska ma być opracowana po czterech latach od przyjęcia go przez Radę Gminy w Dąbrowie Chełmińskiej.

7. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W ramach priorytetu I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

- Poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami
- Wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów
- Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom
- Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
- Inne

W ramach priorytetu II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

- Poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
- Liczba utworzonych parków kulturowych
- Liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych
- Liczba wniosków o uznanie obiektów i obszarów za pomniki historii
- Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
- Inne

W ramach priorytetu III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

- Liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego)
- Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy
- Liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych
- Liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników)
- Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej
- Liczba osób zwiedzających muzea, skanseny, izby regionalne itp.

- Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego
- Inne

8. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkownika wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym. Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach mogą ubiegać się o ich dofinansowanie z następujących środków:

8.1. Dotacje

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź, posiadaczem zabytku lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu. Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz prac przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, które mogą zostać objęte dotacją:

- a) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- b) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- c) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- d) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- e) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- f) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- g) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- h) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- i) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- j) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- k) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- l) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- m) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- n) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- o) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- p) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- r) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej. Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący miasta, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Zasady udzielania dotacji: - dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych. W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym. W 2017 r. została przyjęta Uchwała dotycząca określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie Gminy Dąbrowa Chełmińska (Uchwała nr XXXV.296.2017 Rady Gminy Dąbrowa Chełmińska z dnia 15 listopada 2017 r.)

Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacją mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczające obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej. W szczególnych przypadkach dotację można przeznaczyć na konserwację ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych oraz stałych elementów wystroju wnętrz (dzwony, ołtarze, polichromie, posadzki).

8.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Program *Ochrona zabytków*

Program ten stanowi kontynuację finansowania w ubiegłych latach. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe do realizacji programu są zadania zmierzające do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich. O dotację mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne (samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje

pozarządowe). Finansowanie odbywa się w formie udzielenia dotacji lub refundacji w okresie trzech lat od przeprowadzenia prac przy zabytku, przy czym możliwe jest, jednakże tylko w szczególnych przypadkach, uzyskanie całkowitego dofinansowania.

Program *Wspieranie działań muzealnych*

Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. Premiowane będą projekty kompleksowe, nowatorskie, o wysokich wartościach merytorycznych i umiejętnie wykorzystanych elementach multimedialnych. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań w zakresie: organizacji czasowych wystaw muzealnych; modernizacji i tworzenia stałych wystaw muzealnych; publikacji katalogów do wystaw muzealnych; konserwacji muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego; a także doposażenia pracowni konserwatorskich. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury nie są współprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Program *Kultura ludowa i tradycyjna*

Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania. Dotacje przeznaczone są na działania o charakterze edukacyjnym, w tym warsztaty, kursy i seminaria dotyczące szeroko pojętej kultury tradycyjnej, a także działania popularyzujące unikalne i żywe elementy kultur tradycyjnych, zadania artystyczne i użytkowe o charakterze interdyscyplinarnym i międzyśrodowiskowym oraz na prowadzenie szkolenia przez "mistrza" w zakresie różnych dziedzin niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury nie są współprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program *Ochrona zabytków archeologicznych*

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Program ma dwa cele szczegółowe:

- Pierwszym jest wzmocnienie instrumentów ochrony konserwatorskiej zasobu dziedzictwa archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków poprzez lepsze rozpoznanie, analizę i dokumentację stanowisk archeologicznych z wykorzystaniem nowoczesnych metod badawczych, które dają szansę na weryfikację ustaleń naukowych z ograniczeniem do minimum działań destrukcyjnych
- Drugim celem szczegółowym Programu jest wspieranie działań mających na celu opracowanie i upowszechnienie wyników zakończonych już, często jeszcze w XX w., badań archeologicznych, które nie zostały dotychczas wprowadzone do obiegu naukowego

Szczegółowe cele Programu będą realizowane poprzez dwie kategorie zadań:

- weryfikacja zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, w przypadku których ustalenia co do lokalizacji, zasięgu, chronologii i/lub funkcji nie mają wystarczających podstaw naukowych, zwłaszcza tych nieposiadających własnej formy terenowej
- opracowanie i publikacja książkowa wyników badań archeologicznych, zwłaszcza tych zakończonych przed 2000 r.

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe i państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne i niepubliczne uczelnie akademickie oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program *Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju*

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Premiowane będą również działania związane

z upowszechnianiem wiedzy na temat miejsc, faktów i postaci związanych z walką i męczeństwem.

Promowane jest:

- podkreślenia prestiżu miejsca pamięci/trwałego upamiętnienia
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniego wyrazu
- zaangażowanie w opiekę nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami jak największej liczby różnych podmiotów
- zapewnienie jak najlepszej dostępności miejsca/trwałego upamiętnienia
- tworzenie nowych trwałych upamiętnień w miejscach, gdzie ich obecność jest uzasadniona interesem społecznym
- twórcze zastosowanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji do ochrony dziedzictwa narodowego
- stosowanie rozwiązań prawnych sprzyjających lepszej opiece nad miejscami pamięci/trwałym upamiętnieniami (uwzględnienie miejsca pamięci, jego ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, czy objęcie go inną formą ochrony prawnej)

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury nie są współprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program Groby i cmentarze wojenne w kraju

Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

Celem programu jest otoczenie grobów i cmentarzy wojennych w kraju opieką polegającą na:

- prowadzeniu robót budowlanych, prac remontowych, konserwatorskich i restauratorskich
- zabezpieczeniu i utrzymaniu w jak najlepszym stanie
- prowadzeniu badań archeologicznych i prac poszukiwawczych

- prowadzeniu prac związanych z urządzeniem grobu/kwatery/cmentarza wojennego; dokumentowaniu i prowadzeniu badań naukowych
- popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy

Promowane jest:

- obejmowanie opieką obiektów, których stan zachowania wymaga podjęcia niezwłocznego działania
- opieka nad grobami i cmentarzami wojennymi o wyjątkowej wartości historycznej
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniej rangi obiektom grobownictwa wojennego
- wykorzystanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji
- zaangażowanie w opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jak największej liczby różnych podmiotów
- stosowanie, w ramach obowiązujących przepisów prawa, rozwiązań sprzyjających lepszej ochronie prawnej grobów i cmentarzy wojennych

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury nie są współprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program *Kultura cyfrowa*

Celem programu jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniające opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego.

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury nie są współprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Program *Infrastruktura domów kultury*

Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.

Do składania wniosków uprawnione są domy kultury, ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki posiadające status samorządowej instytucji kultury, biblioteki posiadające status samorządowej instytucji kultury, w skład których wchodzi domy kultury, ośrodki kultury lub centra kultury i sztuki oraz jednostki samorządu terytorialnego.

Program Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich.

Uprawnionymi do otrzymania dotacji są: jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w sferze kultury, publiczne szkoły artystyczne, państwowe uczelnie artystyczne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą. Promesa MKiDN może pokryć maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach, Minister Kultury może zdecydować o pokryciu więcej niż 85% wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

8.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Program Operacyjny *Infrastruktura i Środowisko* 2014-2020 - Priorytet VIII „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury”

W ramach tego priorytetu, możliwa jest ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. Realizowane inwestycje będą miały na celu efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w osiągnięciu korzyści społecznych i gospodarczych, zarówno w wymiarze krajowym, jak regionalnym i lokalnym. W ramach priorytetu możliwe są działania:

- Działanie 8.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury
- Działanie 8.2 Ochrona zabytków

Wsparcie będzie dotyczyło prac związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów), jak również przebudowy i rozbudowy obiektów zabytkowych. Możliwy będzie również m.in. zakup urządzeń chroniących obiekt przed kradzieżą i zniszczeniem, a także zakup wyposażenie do prowadzenia działalności kulturalnej.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014- 2020

Istnieją trzy typy programów: transgraniczne, transnarodowe i międzyregionalne na lata 2014- 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia: - obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży; - duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej; - wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć m.in. kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) i Norweski Mechanizm Finansowy 2014-2021

Mechanizm Finansowy EOG, obok funduszy strukturalnych, stanowi największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki przeznaczone przez trzy kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego: Norwegię, Islandię i Liechtenstein, aktywnie wspierają działania między innymi z zakresu kultury. Środki nowej perspektywy - III edycja Mechanizmu Finansowego EOG (2014-2021) uruchomione zostały w 2016 r., a programy będą wdrażane do 2024 r. Program będzie opierać się na dwóch działaniach:

- zarządzanie dziedzictwem kulturowym

- Celem działania jest poprawa zarządzania dziedzictwem kulturowym poprzez stworzenie odpowiednich warunków do prowadzenia działalności kulturalnej zarówno w ramach ochrony dziedzictwa kulturowego, jak również w zakresie infrastruktury kulturalnej
  - Poddziałanie 1.1: Restauracja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego. W jego ramach możliwa jest ochrona, konserwacja, i/lub rozbudowa zabytków nieruchomych z ich otoczeniem na potrzeby działalności kulturalnej, a także ochrona zabytkowych ogrodów i parków
  - Poddziałanie 1.2: Innowacyjne wykorzystanie infrastruktury do prezentacji dziedzictwa kulturowego. W jego ramach możliwa jest budowa, rozbudowa i remont infrastruktury kulturalnej
- współpraca kulturalna
  - Celem działania jest rozwój współpracy kulturalnej pomiędzy twórcami i uczestnikami życia kulturalnego oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy podmiotami polskimi instytucjami a instytucjami z Norwegii, Islandii i Lichtensteinu.

Dofinansowanie może sięgnąć 85% kosztów kwalifikowanych, w zależności od rodzaju beneficjenta. W związku z tym, że dokumenty programowe i kryteria przyznawania dotacji ulegają drobnym zmianom w każdym roku budżetowym, należy korzystać z aktualnie obowiązujących dokumentów.

9. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Realizacja celów zawartych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Dąbrowa Chełmińska realizowana będzie poprzez:

- Współpracę władz Gminy Dąbrowa Chełmińska z Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Urzędem Marszałkowskim Województwa Kujawsko-Pomorskiego, władzami kościelnymi w oparciu o porozumienia i umowy;
- Wykorzystanie instrumentów finansowych w postaci dotacji;

- Projekty, programy lokalne;
- Inicjatywy własne Gminy Dąbrowa Chełmińska.

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dąbrowa Chełmińska ustala się:

- ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, a także innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków
- utrzymanie, ustanowionych w dotychczasowych opracowaniach, stref ochrony konserwatorskiej obejmujących obszary, na których obowiązują określone w ustaleniach niniejszego studium ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków, a które wymagają ustalenia w ewentualnych planach miejscowych, oraz uwzględnienia przy wydawaniu decyzji administracyjnych na terenach, na których brak jest obowiązującego planu

W celu wyeksponowania walorów przyrodniczo-kulturowych na terenie gminy planuje się również m.in.:

- budowę punktów widokowych (wyposażonych w barierki ograniczające, ławki, kosze na śmieci itp.) w miejscowościach Czarze, Mozgowina, Ostromecko, Pień, Rafa, Słończ;
- wytyczenie nowych szlaków turystycznych pieszych i rowerowych;
- budowę małych punktów obsługi turystów zarówno w formie parkingów w potencjalnych miejscowościach turystycznych i przy niektórych punktach widokowych, ale także w formie przystanków rowerowych wzdłuż ciekawie zlokalizowanych pod względem przyrodniczym ścieżek rowerowych;
- zakaz lokalizacji tablic i urządzeń reklamowych w miejscach szczególnie cennych ze względu na swoje wartości np. krajobrazowo-widokowe, przyrodnicze, kulturowe, historyczne itp. z wyjątkiem tablic o charakterze informacyjnym dotyczącym danego miejsca,
- zabezpieczenie właściwej ekspozycji najciekawszych krajobrazowo fragmentów gminy

10. ANEKSY

10.1. ANEKS NR 1 Gminna ewidencja zabytków Gminy Dąbrowa Chełmińska - Zabytki Nieruchome

lp.	miejsowość	ulica	nr	zespół	obiekt	datowanie	formy ochrony	działka
1	Bolumin	Parkowa	7-9		Dawny Dwór	2 połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	172/14
2	Bolumin	Dąbrowska	18		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	175/6
3	Boluminek	Kościelna	19	Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Wojciecha i św. Katarzyny	Kościół parafialny	1755 – 1777 r. rozbudowa – początek XX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/44 z dnia 28.12.2001 r.	36/1
4	Boluminek	Kościelna	przy nr 19	Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Wojciecha i św. Katarzyny	Cmentarz przykościelny	XVIII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/44 z dnia 28.12.2001 r.	36/1
5	Boluminek	Kościelna	przy nr 19	Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Wojciecha i św. Katarzyny	Ogrodzenie z częścią działki nr 36/1	XVIII-XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/44 z dnia 28.12.2001 r.	36/1
6	Boluminek	Kościelna	15		Plebania	koniec XIX	Gminna ewidencja zabytków	36/1

						w.		
7	Boluminek	Kościelna	naprzeciwko nr 15		Kapliczka św. Wojciecha	1 połowa XX w.	Gminna ewidencja zabytków	59/3
8	Boluminek	Kościelna	2		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	60/4
9	Borki				Cmentarz ewangelicki	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	23
10	Borki				Cmentarz ewangelicki	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	27/1
11	Czarże				Układ ruralistyczny	XV, XIX-XX w.	Gminna ewidencja zabytków	
12	Czarże	Chełmińska	16		Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP	XIV w., nadbudowa wieży 1638 r., remont 1800, 1881, 1972	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/1687 z dnia 03.12.2015 r.	267/4
13	Czarże	Chełmińska	przy nr 16		Cmentarz przykościelny wraz z działką 267/4	XIV w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/1687 z dnia 03.12.2015 r.	267/4
14	Czarże	Chełmińska	18		Plebania	1870 r.	Gminna ewidencja zabytków	267/7
15	Czarże	Chełmińska	7		Dom	2 połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	88/1
16	Czarże	Chełmińska	9		Dom	2 połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	89/1
17	Czarże	Chełmińska	19		Dom	2 połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	93
18	Czarże	Chełmińska	21		Dom	2 połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	94
19	Czarże	Chełmińska	25		Dom	około połowy XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	97

20	Czarże	Chełmińska	35		Dom	2 połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	170/2
21	Czarże	Chełmińska	41		Dom	2 połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	173/10
22	Czarże	Chełmińska	42		Kuźnia obecnie dom i sklep	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	304/11
23	Czarże	Chełmińska	45		Szkoła	1870 r.	Gminna ewidencja zabytków	176/1
24	Czarże	Chełmińska	69		Dom	2 połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	161/2
25	Czarże	Chełmińska	przy nr 69		Kapliczka	XX w.	Gminna ewidencja zabytków	161/2
26	Czarże	Chełmińska	72		Dom	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	311/8
27	Czarże	Chełmińska	84		Dom pomenocnicki	1882 r.	Gminna ewidencja zabytków	188/5
28	Czarże	Krótką	7		Dom	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	206/3
29	Czarże	Chełmińska	27		Krzyż	lata 80 XX w. na miejscu dawnej kapliczki	Gminna ewidencja zabytków	168/2
30	Czarże	Chełmińska			Kapliczka	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	223
31	Czarże	Chełmińska	za budynkiem OSP		Cmentarz ewangelicki	początek XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	312
32	Czemlewo		2	Zespół leśniczówki	Leśniczówka	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	5047/8
33	Czemlewo		3		Dwór obecnie dom	1 połowa XIX w., przebudowa 1972 r.	Gminna ewidencja zabytków	19/4
34	Czemlewo		4		Szkoła obecnie świetlica	1905 r.	Gminna ewidencja zabytków	53

35	Czemlewo		20		Dom	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	21
36	Czemlewo				Cmentarz ewangelicki	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	54
37	Dąbrowa Chełmińska				Układ ruralistyczny	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	
38	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska	52		Kościół ewangelicki obecnie filialny pw. Wniebowzięcia NMP	XIX/XX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/45 z dnia 28.12.2001 r.	120
39	Dąbrowa Chełmińska	Bazowa	4		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	145
40	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska	7-9		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	31/1/2
41	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska	15		Dom	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	35
42	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska	25		Dom	1902 r.	Gminna ewidencja zabytków	41/3
43	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska	27		Dom	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	40/2
44	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska	29		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	42/3
45	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska	40		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	114/4
46	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska	przy nr 42		Altana	1 połowa XX w.	Gminna ewidencja zabytków	116
47	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska	44		Dom obecnie bank	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	117/2
48	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska	50		Poczta obecnie budynek mieszkalno	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	119/1

					usługowy			
49	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska	54		Mleczarnia obecnie nieużytkowany	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	122/3
50	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska	60		Dom	1893 r.	Gminna ewidencja zabytków	125/1/2
51	Dąbrowa Chełmińska	Dworcowa	6		Dworzec kolejowy	1910 r.	Gminna ewidencja zabytków	346/1
52	Dąbrowa Chełmińska	Dworcowa	2		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	346/1
53	Dąbrowa Chełmińska	Dworcowa	2		Lodownia	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	346/1
54	Dąbrowa Chełmińska	Dworcowa	3		Dom	1898 r.	Gminna ewidencja zabytków	346/1
55	Dąbrowa Chełmińska	Dworcowa	3		Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	346/1
56	Dąbrowa Chełmińska	Dworcowa	4		Dom z budynkiem gospodarczym	1900 r.	Gminna ewidencja zabytków	346/1
57	Dąbrowa Chełmińska	Dworcowa	naprzeciwko nr 4		Budynek gospodarczy	1913 r.	Gminna ewidencja zabytków	346/1
58	Dąbrowa Chełmińska	Dworcowa	5		Dom	1913 r.	Gminna ewidencja zabytków	346/1
59	Dąbrowa Chełmińska	Młyńska	1		Młyn	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	127/45
60	Dąbrowa Chełmińska	Targowa	1		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	44
61	Dąbrowa Chełmińska	Szkolna	3		Szkoła obecnie dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	257/1
62	Dąbrowa Chełmińska	Szkolna	3		Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	257/1
63	Dąbrowa	Szkolna	10		Dom	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	246

	Chełmińska							
64	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska/Wyzwolenia			Pomnik pomordowanych w 1939 r.	2 połowa XX w.	Gminna ewidencja zabytków	91/2
65	Dąbrowa Chełmińska	Chełmińska/Toruńska			Figura Chrystusa	1998 r. na miejscu pomnika z 1928 r.	Gminna ewidencja zabytków	198
66	Dąbrowa Chełmińska	Bydgoska			Cmentarz ewangelicki	1 połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	33
67	Dębowiec		20		Dom	1905 r.	Gminna ewidencja zabytków	75
68	Dębowiec		26		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	70/2
69	Dębowiec		29		Dom	XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/358 z dnia 13.07.1936 r.	68/10
70	Dębowiec				Kapliczka	1947 r.	Gminna ewidencja zabytków	74/3
71	Gzin	Długa	1		Dom kolejowy	koniec XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	298/1; 297/1
72	Gzin	Długa	33		Dwór obecnie dom	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	32
73	Gzin	Długa/Bohaterów			Kapliczka	2 połowa XX w. współczesna na miejscu zniszczonej podczas wojny	Gminna ewidencja zabytków	201
74	Janowo		20		Dom z częścią gospodarczą	2 połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	53/2
75	Mała Kępa		10		Chaupa menonicka	XVIII/XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	41; 40

76	Mała Kępa				Cmentarz ewangelicki	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	5187/1
77	Mozgowina		przy nr 12		Cmentarz ewangelicki	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	90
78	Nowy Dwór		19		Ośmiorak obecnie dom	1909 r.	Gminna ewidencja zabytków	330/1
79	Nowy Dwór		20		Sześciorak obecnie dom	1909 r.	Gminna ewidencja zabytków	330/1
80	Nowy Dwór			Zespół folwarczny	Zespół folwarczny	1860-1910	Gminna ewidencja zabytków	271/56,58,71,18,
81	Nowy Dwór		przy nr 22	Zespół folwarczny	Gorzelnia	1880 r.	Gminna ewidencja zabytków	271/71
82	Nowy Dwór		przy nr 22	Zespół folwarczny	Bukaciarnia	1880 r.	Gminna ewidencja zabytków	271/58
83	Nowy Dwór		przy nr 22	Zespół folwarczny	Stajnia	1892 r.	Gminna ewidencja zabytków	527/56
85	Nowy Dwór		przy nr 22	Zespół folwarczny	Stodoła	1880 r.	Gminna ewidencja zabytków	271/58
86	Nowy Dwór		przy nr 22	Zespół folwarczny	Stodoła	1880 r.	Gminna ewidencja zabytków	271/58
84	Nowy Dwór		przy nr 22	Zespół folwarczny	Owczarnia	1880 r.	Gminna ewidencja zabytków	271/58
87	Nowy Dwór		24		Dawne koszary	3 ćwierć XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	321/1
88	Ostromecko				Układ ruralistyczny z zespołem folwarcznym	XVIII, XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	
89	Ostromecko	Parkowa	2		Kościół parafilany pw. śś. Mikołaja Stanisława i	połowa XV w., 1630, 1745, wieża 1763-1764	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/753 z dnia 30.11.1929 r.	211

					Jana Chrzciciela			
90	Ostromecko	Parkowa	przy nr 2		Ogrodzenie kościoła	1737 r,	Gminna ewidencja zabytków	211
91	Ostromecko	Parkowa			Cmentarz rzymsko - katolicki	XVII w.	Gminna ewidencja zabytków	211; 212
92	Ostromecko	Parkowa	2		Plebania	XIX w. ?	Gminna ewidencja zabytków	211; 212
93	Ostromecko	Bydgoska	przy nr 9	Zespół pałacowy	Pałac "stary"	połowa XVIII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/271 z dnia 10.02.1960 r. oraz 24.04.1991 r.	177/1
94	Ostromecko	Bydgoska	9	Zespół pałacowy	Pałac "nowy"	1849 r., rozbudowa 1891 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/271 z dnia 10.02.1960 r. oraz 24.04.1991 r.	177/5
95	Ostromecko	Bydgoska	przy nr 9	Zespół pałacowy	Zespół tarasów przy pałacu	koniec XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/271 z dnia 10.02.1960 r. oraz 24.04.1991 r.	177/5
96	Ostromecko	Bydgoska	przy nr 9	Zespół pałacowy	Mauzoleum rodziny Schönborn-Alvensleben	1878 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/271 z dnia 10.02.1960 r. oraz 24.04.1991 r.	121
97	Ostromecko	Bydgoska	przy nr 9	Zespół pałacowy	Park	XVIII/XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/271 z dnia 10.02.1960 r. oraz 24.04.1991 r.	177/1,5,6; 121
98	Ostromecko	Bydgoska	przy nr 9	Zespół	Dwie ławki	1912 r.	Gminna ewidencja zabytków	177/5

	o			pałacowy				
99	Ostromecko	Bydgoska	przy nr 9	Zespół pałacowy	Ogrodzenie od frontu	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	177/5
100	Ostromecko	Bydgoska	3	Zespół folwarczny	Stodoła	1859 r.	Gminna ewidencja zabytków	181
101	Ostromecko	Bydgoska	3	Zespół folwarczny	Stajnia	1859 r.	Gminna ewidencja zabytków	181
102	Ostromecko	Bydgoska	3	Zespół folwarczny	Spichlerz	1859 r.	Gminna ewidencja zabytków	181
103	Ostromecko	Bydgoska	1	Zespół folwarczny	Owczarnia obecnie dom	1859 r.	Gminna ewidencja zabytków	177/9
104	Ostromecko	Bydgoska	przy nr 3	Zespół folwarczny	Fragment ogrodzenia	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	177/12; 181
105	Ostromecko	Bydgoska	2		Dom "Szpitalik"	1904 r.	Gminna ewidencja zabytków	252/7
106	Ostromecko	Bydgoska	4-4a		Sześciorak obecnie dom	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	253/3; 249
107	Ostromecko	Bydgoska	5	Zespół folwarczny	Kuźnia obecnie dom	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	177/13
108	Ostromecko	Bydgoska	6		Czworak obecnie dom	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	252/4
109	Ostromecko	Bydgoska	7	Zespół folwarczny	Oficyna dworska obecnie dom	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	177/11
110	Ostromecko	Bydgoska	13		Poczta obecnie dom	1910 r.	Gminna ewidencja zabytków	220/8
111	Ostromecko	Bydgoska	17		Piekarnia obecnie sklep	1910 r.	Gminna ewidencja zabytków	220/5
112	Ostromecko	Bydgoska	19		Dom	1905 r.	Gminna ewidencja zabytków	221/4
113	Ostromecko	Bydgoska	19		Budynek gospodarczy	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	221/4

114	Ostromeck o	Bydgoska	naprzeciwko nr 6		Trafostacja	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	219/1
115	Ostromeck o	Kolejowa	1		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	9/14
116	Ostromeck o	Kolejowa	2		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	250/1
117	Ostromeck o	Kolejowa	2		Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	250/1
118	Ostromeck o	Kolejowa	4	Zespół dworca kolejowego	Budynek dworca	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	9
119	Ostromeck o	Kolejowa	przy nr 4	Zespół dworca kolejowego	Budynek gospodarczy I	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	9
121	Ostromeck o	Kolejowa	przy nr 4	Zespół dworca kolejowego	Budynek gospodarczy III	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	9
120	Ostromeck o	Kolejowa	przy nr 4	Zespół dworca kolejowego	Wieża ciśnień	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	9
122	Ostromeck o	Kolejowa	5		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	432; 433; 434
123	Ostromeck o	Kolejowa	6		Dom z budynkiem gospodarczym	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	9
124	Ostromeck o	Kolejowa	8		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	9
125	Ostromeck o	Kolejowa	8		Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	9
126	Ostromeck o	Kolejowa	10		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	9
127	Ostromeck	Kolejowa	10		Budynek	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	9

	o				gospodarczy			
128	Ostromeck o	Kolejowa			Droga brukowana	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	9; 9/5
129	Ostromeck o				Wiadukt kolejowy	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	9
130	Ostromeck o	Leśna	przy nr 16		Komin przepompowni wody	koniec XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	188
131	Ostromeck o	Parkowa	1		Budynek mieszkalny robotników leśnych obecnie biblioteka	początek XX w.	Gminna ewidencja zabytków	180
132	Ostromeck o	Szkolna	3		Plebania ewangelicka obecnie przychodnia	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	217/7
133	Ostromeck o	Szkolna	3		Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	217/7
134	Ostromeck o	Wiślana	1		Dom	1903 r.	Gminna ewidencja zabytków	440
135	Ostromeck o	Zdrojowa	3	Zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód Stołowych	Budynek mieszkalno - administracyjny	około 1884 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/1413 z dnia 23.01.1992 r.	240/2
136	Ostromeck o	Zdrojowa	3	Zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód	Budynek produkcyjny	około 1892 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/1413 z dnia 23.01.1992 r.	240/2

				Stołowych				
137	Ostromecko	Zdrojowa	przy nr 3	Zespół obiektów budowlanych Wytwórni Wód Stołowych	Mur oporowy	około 1884 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr A/1413 z dnia 23.01.1992 r.	240/2
138	Ostromecko	Zdrojowa	1		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	237/1
139	Ostromecko	Zdrojowa	przy nr 1	Zespół cegielni	Komin	2 połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	237/2
140	Ostromecko	Bydgoska/Wiślana			Pomnik wolności	1930 r.	Gminna ewidencja zabytków	219/2
141	Ostromecko	Leśna	przy nr 10		Cmentarz ewangelicki	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	225
142	Ostromecko				Cmentarz o nieznanego pochodzenia	XIX w. ?	Gminna ewidencja zabytków	5162
143	Otowice		przy nr 10		Kaplica	XX w.	Gminna ewidencja zabytków	76/1
144	Otowice				Cmentarz ewangelicki	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	77
145	Pień		4		Dwór obecnie dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	36/2
146	Rafa		16		Pastorówka obecnie świetlica	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	53/2
147	Strzyżawa		2		Zakład wikliniarski obecnie dom	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	124/15,24
148	Strzyżawa		6		Dom z częścią gospodarczą	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	138
149	Strzyżawa		7		Szkoła	2 połowa	Gminna ewidencja zabytków	139/4

					ewangelicka obecnie dom	XIX w.		
150	Strzyżawa		10		Dom	2 połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	151
151	Strzyżawa		13		Dom	1 połowa XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	15/14
152	Strzyżawa		przy nr 14b i 26		Wiadukt kolejowy	koniec XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	9
153	Strzyżawa		przy nr 7		Cmentarz ewangelicki	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	143
154	Wąldowo Królewskie	Strażacka	2		Dom	XIX/XX w.	Gminna ewidencja zabytków	8/12
155	Wąldowo Królewskie	Długa/Strażacka			Cmentarz ewangelicki	początek XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	95/1
156	Wąldowo Królewskie	Długa	przy nr 45		Kapliczka	1947 r.	Gminna ewidencja zabytków	20/2
157	Wielka Kępa		4		Dom	XIX w.	Gminna ewidencja zabytków	21/2

10.2. ANEKS NR 2 Gminna ewidencja zabytków Gminy Dąbrowa Chelmińska – Stanowiska archeologiczne

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na Arkuszu AZP	Kultura/chronologia	Uwagi
1	Bolumin	1	37-40	95	KŁ	A
2	Bolumin	2	37-40	94	PSR/NOW	
3	Bolumin	3	37-40	93	PSR/NOW	
4	Bolumin	4	37-40	97	PSR/NOW	
5	Bolumin	5	37-40	91	KŁ, PSR	
6	Bolumin	6	37-40	99	OR, PSR	
7	Bolumin	7	37-40	98	PSR, NOW	
8	Bolumin	8	37-40	88	PSR, NOW	
9	Bolumin	9	37-40	92	PSR	
10	Bolumin	10	37-40	90	PSR	
11	Bolumin	11	37-40	89	PSR, NOW	
12	Bolumin	12	37-40	83	KŁ, OR, PSR, NOW	
13	Bolumin	13	37-40	82	KŁ, PSR/NOW	
14	Bolumin	14	37-40	87	PSR, NOW	
15	Bolumin	15	37-40	84	KŁ	
16	Bolumin	16	37-40	77	KŁ	
17	Bolumin	17	37-40	54	PSR, NOW	
18	Bolumin	18	37-40	89	OR, PSR/NOW	
19	Bolumin	19	37-40	68	KŁ	
20	Bolumin	20	37-40	69	KŁ	
21	Bolumin	21	37-40	70	KŁ, PSR	
22	Bolumin	22	37-40	53	PSR, NOW	
23	Bolumin	23	37-40	48	PSR/NOW	
24	Bolumin	24	37-40	71	OR, PSR/NOW	
25	Bolumin	25	37-40	50	PSR, NOW	
26	Bolumin	26	37-40	49	WSR, PSR, NOW	
27	Bolumin	27	37-40	47	KP, PSR	
28	Bolumin	28	37-40	44	PSR-NOW	
29	Bolumin	29	37-40	45	PSR-NOW	
30	Bolumin	30	37-40	44	PSR - NOW	
31	Bolumin	31	37-40	51	PSR-NOW	
32	Bolumin	32	37-40	52	OR, PSR-NOW	
33	Bolumin	33	37-40	55	KŁ, WSR	
34	Bolumin	34	37-40	56	KŁ	
35	Bolumin	35	37-40	67	KŁ	
36	Borki	1	35-40	178	EK, KŁ,PSR/NOW	

37	Borki	2	35-40	179	PSR	
38	Borki	3	35-40	180	PSR/NOW	
39	Borki	4	35-40	181	PSR/NOW	
40	Borki	5	35-40	182	KŁ, OR, PSR	
41	Borki	6	35-41	35	PSR-NOW	
42	Czarże	1	36-40	129	KPOM	A
43	Czarże	2	36-40	35	PSR	
44	Czarże	3	36-40	36	PSR	
45	Czarże	4	36-40	37	PSR	
46	Czarże	5	36-40	38	PSR	
47	Czarże	6	36-40	39	PSR	
48	Czarże	7	36-40	40	KP, PSR	
49	Czarże	8	36-40	41	WSR, PSR	
50	Czarże	9	36-40	42	PSR	
51	Czarże	10	36-40	43	PSR	
52	Czarże	11	36-40	44	PSR, NOW	
53	Czarże	12	36-40	45	PSR, NOW	
54	Czarże	13	36-40	46	PSR, NOW	
55	Czarże	14	36-40	48	PSR, NOW	
56	Czarże	15	36-40	49	PSR, NOW	
57	Czarże	16	36-40	50	NE, PSR	
58	Czarże	17	36-40	51	PSR	
59	Czarże	18	36-40	52	PSR, NOW	
60	Czarże	19	36-40	53	PSR, NOW	
61	Czarże	20	36-40	54	PSR, NOW	
62	Czarże	21	36-40	55	PSR, NOW	
63	Czarże	22	36-40	59	PSR, NOW	
64	Czarże	23	36-40	60	PSR	
65	Czarże	24	35-40	128	KŁ	A
66	Czarże	25	35-40	129	KŁ	A
67	Czarże	26	35-40	130	PSR-NOW	
68	Czarże	27	35-40	131	PSR	
69	Czarże	28	35-40	132	NOW	
70	Czarże	29	35-40	133	PSR-NOW	
71	Czarże	30	35-40	134	KŁ, PSR-NOW	
72	Czarże	31	35-40	135	OR, PSR-NOW	
73	Czarże	32	35-40	136	PSR-NOW	
74	Czarże	33	35-40	137	KŁ, PSR	
75	Czarże	34	35-40	138	KŁ, OR, PSR-NOW	
76	Czarże	35	35-40	139	LAT-OR, PSR	
77	Czarże	36	35-40	140	OR, WSR, PSR	
78	Czarże	37	35-40	141	KŁ, OR, PSR-NOW	
79	Czarże	38	35-40	142	KŁ, LAT-OR, WSR, PSR-NOW	
80	Czarże	39	35-40	143	OR, PSR-NOW	
81	Czarże	40	35-40	144	KŁ, OR, PSR-NOW	

82	Czarże	41	35-40	145	KŁ, LAT-OR, WSR, PSR-NOW	
83	Czarże	42	35-40	146	KŁ	
84	Czarże	43	35-40	147	KŁ, PSR	
85	Czarże	44	35-40	148	LAT-OR, PSR	
86	Czarże	45	35-40	149	EK, KŁ, PSR-NOW	
87	Czarże	46	35-40	150	LAT-OR, PSR	
88	Czarże	47	35-40	151	KŁ, PSR-NOW	
89	Czarże	48	35-40	152	KŁ, PSR-NOW	
90	Czarże	49	35-40	153	KŁ, PSR	
91	Czarże	50	35-40	154	LAT-OR, PSR- NOW	
92	Czarże	51	35-40	155	KŁ, PSR, NOW	
93	Czarże	52	35-40	156	WSR, PSR	
94	Czarże	53	35-40	157	EK, PSR-NOW	
95	Czarże	54	35-40	158	PSR-NOW, ?	
96	Czarże	55	35-40	159	KŁ, PSR-NOW	
97	Czarże	56	35-40	160	EK, KŁ, OR, WSR, PSR	
98	Czarże	57	35-40	161	KŁ, PSR-NOW	
99	Czarże	58	35-40	162	KPL, KAK, KŁ, PSR	
100	Czarże	59	35-40	163	KPL	
101	Czarże	60	35-40	164	PSR-NOW	
102	Czemlewo	1	36-40	128	KŁ	A
103	Czemlewo	2	36-40	1	PSR-NOW	
104	Czemlewo	3	36-40	2	PSR-NOW	
105	Czemlewo	4	36-40	3	PSR	
106	Czemlewo	5	36-40	4	PSR, NOW	
107	Czemlewo	6	36-40	5	PSR	
108	Czemlewo	7	36-40	6	PSR	
109	Czemlewo	8	36-40	7	PSR	
110	Czemlewo	9	36-40	8	PSR, NOW	
111	Czemlewo	10	36-40	9	PSR	
112	Czemlewo	11	36-40	10	PSR, NOW	
113	Czemlewo	12	36-40	11	PSR	
114	Czemlewo	13	36-40	12	PSR, NOW	
115	Czemlewo	14	36-40	13	PSR, NOW	
116	Czemlewo	15	36-40	14	PSR, NOW	
117	Czemlewo	16	36-40	15	KPL, NOW	
118	Czemlewo	17	36-40	16	PSR	
119	Czemlewo	18	36-40	17	PSR	
120	Czemlewo	19	36-40	18	PSR	
121	Czemlewo	20	36-40	61	PSR, NOW	
122	Czemlewo	21	36-40	62	NOW	
123	Czemlewo	22	36-40	63	NOW	
124	Czemlewo	23	36-40	64	PSR, NOW	

125	Czemlewo	24	36-40	65	PSR	
126	Czemlewo	25	36-40	66	PSR, NOW	
127	Czemlewo	26	36-40	67	PSR, NOW	
128	Czemlewo	27	36-40	78	PSR	
129	Czemlewo	28	36-40	84	PSR	
130	Dąbrowa Chełmińska	1	36-40	85	PSR, NOW	
131	Dąbrowa Chełmińska	2	36-40	86	WSR	
132	Dąbrowa Chełmińska	3	36-40	87	PSR	
133	Dąbrowa Chełmińska	4	36-40	88	PSR	
134	Dąbrowa Chełmińska	5	36-40	89	PSR	
135	Dąbrowa Chełmińska	6	36-40	90	KŁ, PSR	
136	Dąbrowa Chełmińska	7	36-40	91	PSR, NOW	
137	Dąbrowa Chełmińska	8	36-40	92	PSR, NOW	
138	Dąbrowa Chełmińska	9	36-40	93	PSR	
139	Dąbrowa Chełmińska	10	36-41	191	NE	
140	Dąbrowa Chełmińska	11	36-41	192	NE	
141	Dąbrowa Chełmińska	12	36-41	193	KPL	
142	Dąbrowa Chełmińska	13	36-41	194	HA-LA	
143	Dąbrowa Chełmińska	14	36-41	195	HA-LA	
144	Dąbrowa Chełmińska	15	36-41	196	NE	
145	Dąbrowa Chełmińska	16	36-41	197	WSR	
146	Dąbrowa Chełmińska	17	36-41	198	KCSZ/	
147	Dąbrowa Chełmińska	18	36-41	199	HA-LA	
148	Dębowiec	1	35-40	165	PSR-NOW	
149	Dębowiec	2	35-40	166	PSR-NOW	
150	Dębowiec	3	35-40	167	NOW	
151	Dębowiec	4	35-40	168	NOW	

152	Dębowiec	5	35-40	169	PSR-NOW	
153	Dębowiec	6	35-40	170	PSR-NOW	
154	Dębowiec	7	35-40	171	PSR-NOW	
155	Dębowiec	8	35-40	172	PSR-NOW	
156	Dębowiec	9	35-40	173	PSR-NOW	
157	Dębowiec	10	35-40	174	PSR	
158	Dębowiec	11	35-40	175	WSR, PSR-NOW	
159	Dębowiec	12	35-40	176	MEZ-NE, OR, PSR	
160	Dębowiec	13	35-40	177	PSR-NOW	
161	Dębowiec	14	35-41	31	PSR-NOW	
162	Dębowiec	15	35-41	32	PSR-NOW	
163	Dębowiec	16	35-41	33	PSR-NOW	
164	Dębowiec	17	35-41	34	PSR-NOW	
165	Gzin Dolny	1	35-40	183	KPL, KŁ, WSR, PSR	
166	Gzin Dolny	2	35-40	184	KŁ, PSR-NOW	
167	Gzin Dolny	3	35-40	185	PSR-NOW	
168	Gzin Dolny	4	35-40	186	KŁ, PSR-NOW	
169	Gzin Dolny	5	35-40	187	WSR, PSR-NOW	
170	Gzin Dolny	6	35-40	188	WSR, PSR	
171	Gzin Dolny	7	35-40	189	NE, KŁ, WSR PSR	
172	Gzin Górny	1	36-40	94	KŁ –grodzisko	wpis do rejstru zabytków nr C/36
173	Gzin Górny	2	36-40	127	KŁ	
174	Gzin Górny	3	36-40	19	KŁ, PSR	
175	Gzin Górny	4	36-40	20	WSR, KŁ	
176	Gzin Górny	5	36-40	21	KŁ, WSR, PSR	
177	Gzin Górny	6	36-40	22	KŁ, PSR	
178	Gzin Górny	7	36-40	23	KP, SR	
179	Gzin Górny	8	36-40	24	KŁ, PSR	
180	Gzin Górny	9	36-40	25	KPL	
181	Gzin Górny	10	36-40	26	KP	
182	Gzin Górny	11	36-40	27	PSR	
183	Gzin Górny	12	36-40	28	KŁ	
184	Gzin Górny	13	36-40	29	KŁ	
185	Gzin Górny	14	36-40	30	KŁ	
186	Gzin Górny	15	36-40	31	KŁ	
187	Gzin Górny	16	36-40	32	KŁ,PSR	
188	Gzin Górny	17	36-40	33	PSR	
189	Gzin Górny	18	36-40	34	PSR	
190	Gzin Górny	19	36-40	47	NOW	
191	Gzin Górny	20	36-41	151	HA-LA, PSR	
192	Gzin Górny	21	36-41	152	HA-LA, PSR-NOW	
193	Gzin Górny	22	36-41	153	PSR	
194	Gzin Górny	23	36-41	154	NE	

195	Gzin Górny	24	36-41	155	WSR, PSR	
196	Gzin Górny	25	36-41	156	HA-LA	
197	Gzin Górny	26	36-41	157	WSR, PSR	
198	Gzin Górny	27	36-41	158	KPL, HA-LA	
199	Gzin Górny	28	36-41	159	WSR, PSR	
200	Gzin Górny	29	36-41	160	HA-LA	
201	Gzin Górny	30	36-41	161	WSR, PSR	
202	Gzin Górny	31	36-41	162	HA-LA, PSR	
203	Gzin Górny	32	36-41	163	HA-LA	
204	Gzin Górny	33	36-41	164	HA-LA, PSR-NOW	
205	Gzin Górny	34	36-41	165	HA-LA, PSR	
206	Gzin Górny	35	36-41	166	HA-LA, WSR, PSR	
207	Gzin Górny	36	36-41	167	HA-LA	
208	Gzin Górny	37	36-41	168	NE, HA-LA	
209	Gzin Górny	38	36-41	169	WSR, PSR	
210	Gzin Górny	39	36-41	170	HA-LA	
211	Gzin Górny	40	36-41	171	OR, PSR-NOW	
212	Gzin Górny	41	36-41	172	NE, PSR	
213	Gzin Górny	42	36-41	173	WSR, PSR	
214	Gzin Górny	43	36-41	174	LAT-OR, WSR, PSR	
215	Gzin Górny	44	36-41	175	KPL, NE, WSR, PSR	
216	Gzin Górny	45	36-41	176	KPL,OR, NOW	
217	Gzin Górny	46	36-41	177	HA-LA, NOW	
218	Gzin Górny	47	36-41	178	HA-LA, NOW	
219	Gzin Górny	48	36-41	179	HA-LA	
220	Gzin Górny	49	36-41	180	HA-LA, PSR	
221	Gzin Górny	50	36-41	181	WSR	
222	Gzin Górny	51	36-41	182	NE	
223	Gzin Górny	52	36-41	183	NE, WSR	
224	Gzin Górny	53	36-41	184	NE	
225	Gzin Górny	54	36-41	185	NE, HA, PSR	
226	Gzin Górny	55	36-41	186	KPL, HA-LA	
227	Gzin Górny	56	36-41	187	PRADZIEJE	
228	Gzin Górny	57	36-41	188	NE	
229	Gzin Górny	58	36-41	189	KPL, KAK, HA-LA	
230	Gzin Górny	59	36-41	190	HA-LA	
231	Gzin Górny	60	36-41	211	OR	A
232	Gzin Górny	61	36-41	212	OR	A
233	Gzin Górny	62	36-41	213	NE	A
234	Gzin Górny	63	36-41	214	NE	A
235	Gzin Górny	64	36-40	130	KŁ	A
236	Janowo	1	36-40	68	PSR	
237	Janowo	2	36-40	69	NOW	
238	Janowo	3	36-40	70	KŁ, PSR	

239	Janowo	4	36-40	71	KP, NOW	
240	Janowo	5	36-40	72	PSR, NOW	
241	Janowo	6	36-40	73	PSR, NOW	
242	Janowo	7	36-40	74	PSR, NOW	
243	Janowo	8	36-40	75	NE, PSR	
244	Janowo	9	36-40	76	PSR	
245	Janowo	10	36-40	77	PSR	
246	Janowo	11	36-40	79	KP, PSR	
247	Janowo	12	36-40	80	KŁ	
248	Janowo	13	36-40	81	PSR, NOW	
249	Janowo	14	36-40	82	KŁ, PSR	
250	Janowo	15	36-40	83	KP, PSR	
251	Ostromecko	1	36-40	95	KŁ, PSR	
252	Ostromecko	2	36-40	96	PSR	
253	Ostromecko	3	36-40	97	PSR, NOW	
254	Ostromecko	4	36-40	98	PSR, NOW	
255	Ostromecko	5	36-40	99	PSR	
256	Ostromecko	6	36-40	100	PSR, NOW	
257	Ostromecko- Reptowo	7	36-40	101	PSR	
258	Ostromecko	8	36-40	102	PSR	
259	Ostromecko	9	36-40	103	NOW	
260	Ostromecko	10	36-40	104	PSR-NOW	
261	Ostromecko- Reptowo	11	36-40	105	KP, PSR	
262	Ostromecko- Reptowo	12	36-40	106	WSR	
263	Ostromecko	13	36-40	107	PSR	
264	Ostromecko	14	36-40	108	KP, PSR	
265	Ostromecko	15	36-40	109	WSR-PSR	
266	Ostromecko	16	36-40	110	PSR	
267	Ostromecko	17	36-40	111	KP, WSR	
268	Ostromecko	18	36-40	112	KŁ, KP, PSR	
269	Ostromecko	19	36-40	113	KŁ	
270	Ostromecko	20	37-40	16	OR, NOW	
271	Ostromecko	21	37-40	15	OR, PSR, NOW	
272	Ostromecko	22	37-40	23	OR	
273	Ostromecko	23	37-40	22	PSR, NOW	
274	Ostromecko	24	37-40	21	PSR	
275	Ostromecko	25	37-40	17	WSR	
276	Ostromecko	26	37-40	26	KŁ	
277	Ostromecko	27	37-40	14	OR	
278	Ostromecko	28	37-40	12	PSR	
279	Ostromecko	29	37-40	11	PSR	
280	Ostromecko	30	37-40	10	KŁ, WSR, PSR	
281	Ostromecko	31	37-40	13	KP, PSR	

282	Ostromecko	32	37-40	20	KŁ, OR, WSR, PSR-NOW	
283	Ostromecko	33	37-40	19	KŁ, KP, PSR-NOW	
284	Ostromecko	34	37-40	18	PSR, NOW	
285	Ostromecko	35	37-40	24	OR, PSR-NOW	
286	Ostromecko	36	37-40	25	KŁ, PSR-NOW	
287	Ostromecko	37	37-40	41	KŁ, OR ?, WSR ?, PSR-NOW	
288	Ostromecko	38	37-40	42	OR, PSR	
289	Ostromecko	39	37-40	43	KŁ, PSR-NOW	
290	Ostromecko	40	37-40	27	KP	
291	Ostromecko	41	37-40	31	KŁ, KP	
292	Ostromecko	42	37-40	28	PSR - NOW	
293	Ostromecko	43	37-40	29	WSR, PSR - NOW	
294	Ostromecko	44	37-40	30	PSR - NOW	
295	Ostromecko	45	37-40	35	PSR - NOW	
296	Ostromecko	46	37-40	36	KP, PSR - NOW	
297	Ostromecko	47	37-40	37	KP, PSR - NOW	
298	Ostromecko	48	37-40	38	PSR - NOW	
299	Ostromecko	49	37-40	39	PSR - NOW	
300	Ostromecko	50	37-40	40	PSR - NOW	
301	Ostromecko	51	37-40	34	PSR - NOW	
302	Ostromecko	52	37-40	33	PSR	
303	Ostromecko	53	37-40	32	PSR - NOW	
304	Ostromecko	54	37-39	76	PSR-NOW	
305	Ostromecko	55	37-39	77	PSR-NOW	
306	Otowice	1	36-41	200	KPL	
307	Otowice	2	36-41	201	NE	
308	Otowice	3	36-41	202	NE	
309	Otowice	4	36-41	203	KPL, PSR	
310	Otowice	5	36-41	204	KPL, KAK, PSR	
311	Otowice	6	36-41	205	KPL	
312	Otowice	7	36-41	206	HA-LA, PSR	
313	Otowice	8	36-41	207	KPL	
314	Otowice	9	36-41	208	NE	
315	Otowice	10	36-41	209	KPL	
316	Otowice	11	36-41	210	MEZ/, KPL	
317	Pień	1	36-40	131	WSR - grodzisko poł. XIII- poł.- XIV w. gródek stożkowaty	wpis do rejestr zabytków nr C/ 163
318	Pień	2	36-40	133	WSR - podgrodzie	
319	Pień	3	36-40	114	KPOM	
320	Pień	4	36-40	115	WSR	
321	Pień	5	36-40	121	KŁ, KP, WSR, PSR	

322	Pień	6	36-40	122	KP	
323	Pień	7	36-40	124	KP, PSR	
324	Pień	8	36-40	125	NOW	
325	Pień	9	36-40	132	WSR, NOW	
326	Pień- Mozgowina	10	36-40	126	WSR?	
327	Pień	11	36-40	123	WSR?	
328	Rafa	1	36-40	116	PSR	
329	Rafa	2	36-40	117	KŁ, PSR	
330	Rafa	3	36-40	118	PSR	
331	Rafa	4	36-40	119	PSR	
332	Rafa	5	36-40	120	PSR	
333	Rafa	6	35-40	109	NOW	
334	Rafa	7	35-40	110	KPL, NOW	
335	Rafa	8	35-40	111	WSR, PSR-NOW	
336	Słończ	1	35-40	125	KŁ	A
337	Słończ	2	36-40	56	KP	
338	Słończ	3	36-40	57	PSR, NOW	
339	Słończ	4	36-40	58	NOW	
340	Słończ	5	35-40	112	OR	A
341	Słończ	6	35-40	113	PSR – NOW	
342	Słończ	7	35-40	114	KŁ, PSR	
343	Słończ	8	35-40	115	PSR	
344	Słończ	9	35-40	116	KŁ, PSR	
345	Słończ	10	35-40	117	PSR-NOW	
346	Słończ	11	35-40	118	KŁ	
347	Słończ	12	35-40	119	PSR-NOW	
348	Słończ	13	35-40	120	KPL, KŁ, PSR- NOW	
349	Słończ	14	35-40	121	KPL	
350	Słończ	15	35-40	122	KPL, WEB, KŁ, OR, PSR-NOW	
351	Słończ	16	35-40	123	PSR-NOW	
352	Słończ	17	35-40	124	NOW ?	
353	Słończ	18	35-40	126	PSR-NOW	
354	Słończ	19	35-40	127	WSR, PSR-NOW	
355	Strzyżawa	56	37-39	78	PSR-NOW	
356	Strzyżawa	57	37-39	79	KŁ	
357	Wałdowo	1	37-40	64	KP, PSR	
358	Wałdowo	2	37-40	63	KŁ (HA-LA)	
359	Wałdowo	3	37-40	62	KŁ (HA-LA)	

360	Wałdowo	4	37-40	61	KP, PSR-NOW	
361	Wałdowo	5	37-40	57	KP	
362	Wałdowo	6	37-40	66	KŁ (HA-LA)	
363	Wałdowo	7	37-40	65	KŁ (HA-LA), PSR-NOW	
364	Wałdowo	8	37-40	59	WSR	
365	Wałdowo	9	37-40	60	KŁ (HA-LA)	
366	Wałdowo	10	37-40	72	PSR	
367	Wałdowo	11	37-40	58	KŁ (HA-LA), PSR	
368	Wałdowo	12	37-40	74	PSR	
369	Wałdowo	13	37-40	78	PSR, NOW	
370	Wałdowo	14	37-40	79	PSR, NOW	
371	Wałdowo	15	37-40	75	PSR, NOW	
372	Wałdowo	16	37-40	80	KP, PSR	
373	Wałdowo	17	37-40	81	KP, PSR	
374	Wałdowo	18	37-40	85	KŁ (HA-LA)	
375	Wałdowo	19	37-40	76	PSR	
376	Wałdowo	20	37-40	86	KŁ (HA-LA), PSR-NOW	
377	Wałdowo	21	37-40	73	KŁ (HA-LA), PSR-NOW	
378	Wielka Kępa	1	37-40	1	PSR, NOW	
379	Wielka Kępa	2	37-40	2	OR, PSR/NOW	
380	Wielka Kępa	3	37-40	3	PSR, NOW	
381	Wielka Kępa	4	37-40	4	NOW	
382	Wielka Kępa	5	37-40	5	PSR, NOW	
383	Wielka Kępa	6	37-40	6	KŁ, NOW	
384	Wielka Kępa	7	37-40	7	PSR, NOW	
385	Wielka Kępa	8	37-40	8	PSR, NOW	
386	Wielka Kępa	9	37-40	9	PSR, NOW	

Wykaz użytych skrótów:

A – stanowisko archiwalne

K. - kultura

EK – epoka kamienia

PSCH – paleolit schyłkowy

MEZ – mezolit

NE – neolit
KPL – kultura pucharów lejkwatych (neolit)
KAK – kultura amfor kulistych (neolit)
KCSZ – kultura ceramiki sznurowej (neolit)
EB – epoka brązu
WEB – wczesna epoka brązu
KŁ-KPOM – kultura łużycka-kultura pomorska
KPOM – kultura pomorska
HA-LA – okres halsztacki – okres lateński
LAT – okres lateński
KP – kultura przeworska
OR – okres rzymski
KW – kultura wielbarska
SR - średniowiecze
WSR – wczesne średniowiecze
PSR – późne średniowiecze
NOW – czasy nowożytne